

MARTIN KOCH

Februaridagarna 1914

Ögonblicksbilder från kristiden

Tidens Förlag, Stockholm

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk digitaliserades direkt för Projekt Runeberg i juli 2012 av Bert H.

I.

En man av det gamla folket.

Jag träffade nyligen en av landets många tusen namnlösa hjältar, en äkta ättelägg av barkbrödets gamla svenska män och kvinnor. Man läser om det folket i våra historieböcker. I andra länders historieböcker också, för övrigt. De ha lämnat goda märken efter sig litet var stans i världen. Och ännu i våra dagar händer det, att man vid högtidliga tillfällen, då de granna talen hållas för män, som givit glitter och glans åt sagan om de svenske, även ägnar en applådfras åt de många namnlösa i leden — man tar dem ju alltid så där i en klump för att kunna desto hastigare komma förbi dem.

Men alla de, som ivrigt skräna ut sin patriotism och bedyra sin kärlek till våra stora minnen, de glömma, att samma gamla folk, som de älska att betrakta på några hundra års avstånd i tiden — det lever dock ännu! Det gör ännu i dag historia. Det går än i dag med ärlighet, tålamod och styrka till sin dagliga gärning, och under deras händer, i de många tusen fattiga gråa hemmen, vårdas ännu det härliga, odödliga namnet Sverge. Även om ingen av dem skulle nämna det med sina läppar, ja, även om det skulle nämnas av många med hån, i det namnet höra de

ändå alla hemma antingen de vilja eller inte, så sant de genom fäder och mödrar höra samman med detta fattigdomens och hänförelsens, sturskhetens och de stålhårda viljornas folk.Jag skall inte tala här om de våra på 1600- och 1700-talen. Det är så många andra, som ägna sin fosterlandskärlek så helt åt dessa gångna tider, att den inte räcker längre. Jag ger min tacksamhet, min vördnad åt minnet av de döda, som lämnat oss styrkan och sagan i arv, men min levande kärlek ger jag åt dem som nu leva, åt de svenske år 1914. Och om dem vill jag säga några ord, inte en applådfras, ägnad åt de namnlösa i klump, utan om en och annan särskild människa bland de många — ja, de äro så många, att jag tyvärr aldrig skall kunna berätta om dem alla. Men av enstaka droppar ur havet kan man lära sig mycket om det hela.

Den mannen jag nu tänker på, heter helt slätt Jonsson. Han är inte kung, inte härförare, inte statsman, inte biskop, inte vetenskapsman, inte skald, inte bolagsdisponent och inte bankman, alltså ingenting sånt där fint, som vi måste lära oss levde mellan år så och så i forntiden, medeltiden eller nyare tiden. Han är bara hantverkare och lägenhetsinnehavare på landet i nutiden. Det finns således inte ringaste anledning att bevara hans namn i allas minne.

Han bor i en liten rödbrun stuga borta i en backe — eller kanske stugan är brungrå — det är inte så lätt att urskilja rätta färgen, så nött och blekt som den är. Den är inte fin och grann att se på, den är inte ens ”pittoresk'' eller vad det heter, när en gammal kåk är så snedvriden, att den håller på och ramlar sönder. Nej, för all del, den här stugan står fullkomligt rak och stel, och oändligt fantasilöst och tråkigt ser det ut. De närmaste omgivningarna äro inte ett spår bättre. Att Sverge är ett vackert land, det vet den som restdär vida omkring och haft med sig hem en massa vykort. Men Jonssons gråa backe finns faktiskt inte på ett enda vykort ännu. När man går förbi den, märker man knappt att där står en stuga, så färglöst och intetsägande är alltsammans. Men där inne, bakom den där lilla gulmålade dörren och de båda små fönsterrutorna — därinne har i över tjugu års tid förts *en daglig kamp på liv och död*! Inne i stugan en handfull människor, och därutanför, tätt utanför knutarna, ofta grinande in genom fönstren och understundom halvvägs inom dörren — Svälten, Nöden, Eländet — hela Armodets här av grymma spöken.

Striden är ännu inte slut. Men i över tjugu år ha människorna lyckats hålla fienden utanför dörren.

När jag häromdagen gick förbi, såg där tristare ut än vanligt. Det vållade nu denna ruskiga barvinter, med kallt regn var dag. På marken lågo några smutsiga snöfläckar mellan lerpölarna. Två krokiga björkar stå vid gångstigen upp till Jonssons — de voro nakna och rinnande våta. Under några små krusbärsbuskar, som växa strax invid knuten, låg en tunn isskorpa över jorden. Bland bergknallarna runt omkring lågo några potatisland, som mera liknade lergropar än odlad jord. Långt bakom stod en gles, urgallrad skogsdunge, och allra längst bort skymtade den höga, smala skorstenen på ”bruket”, som behärskade hela trakten med allt levande eller dött, som där fanns. Den tycktes till och med behärska luften — sotsvart kom röken bolmande upp ur fabriksskorstenen bakom de magra talltopparna där borta, den spred sig långsamt ut i rymden och blandade sig med de vattensjuka molnen till ett enda jämntjockt, smutsigt dis.

Och med ens tycktes det mig, att allt vad jag sågsmälte tillsammans till en enda bild av blytung fattigdom och träldom. Allt såg så tröstlöst, så hjälplöst ut, där det bredde sig ut för mina ögon, drypande av långsamt silande vinterregn.

Då såg jag, att dörren öppnades i Jonssons stuga, och han själv kom ut på farstubron. Jag hade redan gått ett stycke förbi, när jag hörde att han ropade efter mig. Jag vände och krånglade mig uppför den hala, dyvåta gångstigen, som för upp till hans hem.

— Va ska en tro om kungen? frågade Jonsson så fort jag hunnit fram.

— Fan vet!

— Nej, Gud vet! rättade han mig genast.

Ty läsare hade han varit i alla tider, det är ju hans oförgripliga rättighet.

Och nu sitter jag inne i köket, som även är verkstad, och hör honom tala om tidens bekymmer. Ordlös annars och kärv brukar han vara, men i dag är oron för stor. Skall kungen mot folkets vilja ge åt militären allt vad deras "sakkunniga" begära? Det är ju vansinniga saker, sådana herrar bruka komma med! Vem ska betala det?

Han är mager och smal som en sticka, där han står böjd över pressjärnet. Hans kropp är bara ben och senor och gulblekt skinn, som sitter smetat fast över alla knotor — ja, inte gulblekt heller, han är smutsgrå i hyn utan att vara smutsig, det är den ständigt undernärdes urlakade färg. De tunna mustascherna och det stripiga, askbleka skägget ärsammantrasslat kring munnen, ner på näsan hänger glasögonen och över dem forska hans rödkantade, vattniga ögon. Pressjärnet sitter fastklämt mellan hans klolika fingrar som i ett järngrepp, han låter det dunka takten till sina ord:

— Kungen, ja — han talar bara sånt, som di andra lägger i mun på'n — å de ä inte mycke å lita på, inte — för de ä inge ansvar på dom som han tar råd av!

Det är ett halvt år sedan jag satt härinne sist. Då ville han ha råd och hjälp av mig, en av hans döttrar hade visat sig ha läshuvud och ville till en större skola. För detta skulle ett statsanslag sökas, fick hon det, så kunde hon komma i väg. Jag hjälpte honom då att fylla i ett formulär med alla för ändamålet nödvändiga uppgifter om hans ekonomiska ställning. Aldrig i livet glömmer jag dessa uppgifter.

I över tjugo år hade han bott här på trakten, inte i samma stuga hela tiden, ty trots sitt åldrade utseende var den bara ett tiotal år gammal. Han hade byggt den själv, men ägde den ännu inte — och skulle väl aldrig själv komma att göra det; skulden betalade han av med c:a 70 kronor årligen. Hans förmögenhet taxerades till 650 kr. Hans inkomst av arbete utgjorde senast 800 kr., för några år sedan hade den kunnat gå upp till 1,200—1,400 kr. Men han började bli gammal.

Hans gumma hade fött honom 15 barn, av vilka 11 voro i livet! De äldsta voro länge sedan ute i världen, den yngste hade nyss börjat skolan.

Alltså: med en årsinkomst av låt oss säga i genomsnitt 1,000 kronor, med en förmögenhet av 650 kronor, och med en skuld, som årligen skulle amorteras med 70 kronor, hade han och hans hustru fostrat upp elvabarn i tukt och herrans förmaning; alla artade sig väl, voro friska och starka och skötte sig med den äran alltefter som de kommo ut i världen.

Hur går sådant till? Det tycks som en saga från underverkens tid — men det är bara en sanning i all enkelhet från våra egna dagar. Jag, som själv upplevat ett liknande underverk i mitt eget barndomshem, jag förstår det ändå inte, kan inte förklara det, endast konstatera faktum. Det obegripligaste är, att det är inte undantagsfall, detta. Det är ett ytterligt vanligt förhållande! Vilka män — och vilka kvinnor!

Vi skola bortse från det tillfälliga i det speciella fallet Jonsson, det vill säga hans yrke och hans många barn. Kvar står då hans ekonomiska läge. I senast utgivna finansstatistiska utredningar av aktuarien Flodström uppgavs hela den privata förmögenheten uppgå till 11,597 miljoner kronor, fördelade på 2,076,000 privata förmögenhetsinnehavare, varvid man och hustru räknats under ett, alla personer under 20 år uteslutits liksom de 231,000 personer, som hade skulder utöver tillgångarna. Av de två miljoner människorna med egendom befunno sig dock över hälften (67,89 %), närmare bestämt 1,409,500 personer, i sådant ekonomiskt läge, att deras förmögenhet understeg 1,000 kronor! — Deras gemensamma egendom gick inte upp till mer än 584 miljoner kronor, endast 5,03 % av hela den privata förmögenheten. Genomsnittssumman för var och en skulle således vara 414 kronor. När därtill kommer, att det överväldigande flertalet av dessa "förmögenhetsinnehavare", 1,221,000 personer, befunno sig på en så låg ekonomisk nivå, att de var och en ägde en genomsnittsförmögenhet av endast 265 kronor, så förstår man, att Jonsson ingalunda kan räknastill de fattigaste i landet. På en vida lägre nivå befinna sig 58,81 % av samtliga landets privata förmögenhetsägare!

Det är i den miljön vi finna den stora massan av det svenska folket. Vårt land bebos inte bara av hovfolk och militärer. Här finns även människor av ett annat slag: det arbetande folket. De äro måhända inte så fina, trevliga och högt kultiverade, de äro kanske snarare tråkiga, besvärliga och obehagliga att tänka på, men de utgöra nu en

gång för alla kärnan av det svenska folket. Många av dem ha väl trott på det välsvarvade valspråk, som utgått från Stockholms slott: Med Folket för Fosterlandet. Nu börja de förstå, att med Folket har konungen inte menat dem. Hans valspråk lyder numera: Med den militära sakkunskapen mot folket för fosterlandet.

Det var dessa fattiga, dessa tungt arbetande i landet, som år 1911 lyckades få sina önskningar, åtminstone i någon ringa utsträckning, företrädda i riksdagen. Nu vill konungen inte längre regera med den folkrepresentationen och dess ansvariga regering. Han vill hellre regera med bondetågets falska folkrepresentation och den oansvariga regeringen. Det går inte! Det får inte ske. Och det kan inte ske.

Jonssons gumma bjuder på kaffe, och vi ska, för all del, sätta oss därinne i kammaren, där är finare än i köket. Ja, där är bländande rent, i luften ligger en doft av lavendel och gammaldags tro. Där står några möbler i grannare snitt, där finnes en stor del av Jonssons förmögenhet — envar kan ju förstå, hur mycket man får för 650 kronor! På skänken stå några enkla nysilverpjäser — bland annat den kaffekanna han fick av nykterhetslogen på sin 50-årsdag.Där ligger även den dyrbara Bibeln, han vid samma tillfälle fick av baptistförsamlingen i orten. Ty sin "lediga" tid har han lagt ned i dessa två föreningar, omsorgen om mat och kläder har aldrig varit honom nog, han måste även ha något ideellt att arbeta för. Det har blivit valhänt gjort, många gånger, han och jag ha ofta grälat om formerna för detta ideella arbete. Men ingen kan gå utanför sin natur, man formas till kropp och själ av sina levnadsförhållanden. Och han har gjort sitt bästa efter förmåga.

Och märk väl: ständigt har han styrt sig själv, tänkt och arbetat för andra. Nu skulle han i en hast ha blivit omyndig, oförmögen att råda över sitt och inse det gemensamma bästa? — Underbart, i sanning!

— Nå, har det hörts något från tösen i skolan? frågar jag mor Jonsson, en stor, kraftig kvinna, en smula tung nu i kroppen och trött efter femton barnsängar.

— Joo då, det går våldsamt bra för henne där borta!

— Vad tänker hon bli?

— En vet knappt riktigt, ännu — mor drar på rösten, besvärat.

Efter en betänksam tystnad säger far:

— Hon skulle ha blitt lärarinna, förstås, men de gick inte. Sen va hon så ivrig me den här kooperationen — inte vet ja, om de kan bli någe bra. Men nu ä hon rent vild, hon vill in ve någon tidning — och skriva —! Hon håller föredrag, också. Hon vet visst inte riktigt själv ännu hur hon skall ställa de för sig.

— Det blir nog bra kan jag höra! svarar jag, och tycker att saken utvecklar sig alldeles naturligt. Jagvet, att de gamla betrakta socialismen med fruktan och motvilja — men alla Jonssons vuxna barn ha svurit den röda fanan trohet! Och tösen med läshuvudet tycks vilja fram till aktiv tjänstgöring i stridslinjen. Sådant är den nya tidens folk, som vuxit upp i de små fattiga, svenska hemmen. Och huru skulle de kunna bli annorlunda? De utgöra det enda logiska resultatet av de givna premisserna. De äro dock inte slavars barn, men ättlingar av ett gammalt ädelt krigarefolk. Och vad de sett med egna ögon, hört med egna öron och förnummit med alla sina egna sinnen, det har givit färg åt deras känslor, tankar och gemensamma vilja.

— Di skriver så mycke i tidningarna — å de allra mesta liknar lögn! — fortsätter Jonsson sin tankegång och kniper bistert ihop sina tunna läppar. — Från måron till kväll får en höra, att de ska bli krig å att ryssen är på väg — en kan snart inte tro ett ord!

— Ja, det är farliga rykten, ett vettlöst prat. En gång, när det gäller allvar, kommer ingen att sätta tro till varningar. Men högern är inte så noga på medlen, när det gäller att skrämma folk till lydnad under sitt kommando igen.

— Ja tänker de blir ändå som folket vill! mente Jonsson och knöt sin hårda, magra näve, det blänkte något av is och stål i hans ögon: Ja ska säja honom hur de ä. Vi ha kosta bra nog me slantar på vårt försvar. De har varit sura slantar, de kan ja tala om. Va ja har betalat i skatt te krona å kommun har ju inte vari de värsta, fast de har vari

hårt nog många gånger. Men va ja har betalat under dessa år i indirekt skatt — de törs ja inte tänka på en gång. Å pojkarna har vari på exissen längre förvar gång, de har vari dyra tider för oss! Nu vill dom, att vi ska offra mer — mycke, mycke mer! Ja, bevars! Ja säjer inte som sossalisterna, att vi inte har någe att försvara —

— Det säger väl inte socialisterna heller?

— En del av dom, åtminstone. Men ja ska väl försöka betala, så länge ja kan, så mycke som behövs för å hålla fienden utanför land å rike. Men de ska vara ärligt spel, kom ihåg de!

Jonsson fick en fattig, främmande rodnad i sin gråbleka hy — arvet av barkbrödets och källvattnets fäder! — han sköt kaffekoppen ifrån sig och lutade sig fram över bordet:

— Ärligt spel, förstår han! Vi vill själva bestämma hur mycke vi har råd att betala! Å vi vill ha de bästa möjliga för våra pengar! Å vi vill själva kontrollera hur våra pengar används! Därför har vi riksda å regering. Men nu vill dom, att officerarna ska bestämma hur mycke di vill ha, å de ska vi betala bara, utan å resonera — de kan vi inte vara me på! Kunger säjer, att han vill regera som han vill, utan å bry sig om den riksda vi valt å den regering, som har riksdans förtroende. Men de va inte värt han försöker! Vi ha de svårt nog ändå, utan att han behöver komma å göra de ännu värre för oss! Men va sa ja efter valena 1911? Sanna mina ord, sa ja, den här riksdan kommer högern att göra allt va den kan för att bli av me, sa ja. Herrarna släpper inte makten ifrån sej i första taget, sa ja. Å vi får väl si va dom tänker göra nu — vi får väl si! Bäst å vara beredd på de värsta å slå ifrån sej, bara! För håller vi inte fast ve vår rätt, så kan vi inte leva längre här i landet. Herrarna ä för hungria och vi ä för fattia, de ä hela saken!När jag kom ut igen på vägen, var allt sig likt. Det kalla vinterregnet föll som förut över den nakna, magra jorden. Himlen var lika jämnmulen, lika grå av sot och smuts. Men fattigdomen syntes mig inte längre så tröstlös, så hjälplös som nyss. Må hovmännen håna de föraktade namnlösa, må svärmare drömma om gångna tiders prakt och glans — det lever dock ännu, det gamla, svenska folket! Styvsinnat, sturskt och hårt som stål i viljan — fattigt och oändligt enkelt som alltid, men okuvligt starkt i sin idealitet och sin tro på rättvisans segrande makt!

II.

Proletärer.

Från gruvlavens högsta våning går en träbro över till maskinhuset, som ligger på bergväggen mitt emot. Bron är väl trettio meter lång, djupt därunder ligger backen, överströdd med högar av sönderkrossad gråsten.

Det synes inte nu, ty det är kväll och svart mörker. Luften är disig, mellan några sotsvarta skyar plira dimmiga stjärnor fram ett ögonblick och försvinna. På bron över bråddjupet komma då och då några grupper av karlar, de kliva tungt och trött med släpande steg, och i händerna bära de alla små flämtande lyktor. Det är gruvarbetare, som undan för undan komma upp med hissarna ur schaktet och traska vidare in till tvättrummet, som ligger i maskinhuset rätt under den stora, blålysande båglampan utanför dörren. Andra komma ut därifrån för att gå ner. De mötas på bron under tungsint tystnad, en och annan

säger halvhögt som hastigast några ord i förbifarten. Skiftbytet pågår.

Inne i tvättrummet är ångande hett som i en bastu. Utefter hela ena långväggen går en oavbruten rad av tvättfat med vattenkranar. Där stå halvnakna karlar och tvätta av sig gruvans sot och smuts. Kropparna lysa som brons och koppar därinne i imman, de grova armarna fäkta och gnida, och de svällande musklerna spela fria från fett under den nakna huden. Ingen säger ett ord, men där råder ändå ett dovt larm av deras ivriga sysselsättning.

Utefter andra långväggen går en oavbruten rad av skåp i träväggen från golv till tak. Där kastas de genomvåta arbetskläderna med de tjockbottnade gruvskorna in och det torra ombytet hämtas fram.

Där står vid väggen en spritt naken ung man. Han har nyss nödtorftigt tvättat sig, men sotet sitter ännu kvar i de oundvikliga ringarna kring ögonen. Generationer av arbetsfolk ha givit honom i arv en förvriden kropp, vars

krafter liksom knutits fast av kramp i stenhårda muskler. Han utför det konststycket att på en gång ta på sig byxorna och läsa tidningen, det lyckas inte utan rätt mycket besvär. Äntligen har han fått benen igenom och samlar byxlinningen med ett kraftigt grepp om livet — då blir han stående med tidningen i högsta hugg i andra näven:

— Nä, nu ska en få si att faen ä lös i Stockholm! utbrister han häpen.

Nyfikna blickar riktas mot honom från alla håll, några karlar överge sina tvättställ och närma sig honom sakta, ännu gnidande sig med våta nävar och drypande av sotsvart tvållödder ur håret, kring halsen och över ryggen.— Va ä de om nu då?

— Kungen vettja, för hälsicke! Kungen har hålli tal för bönderna på slotte i da!

Allt fler karlar samlas i ring kring tidningsläsaren, som sökt sig närmare den lilla grågula ljuskretsen från en glosig lampa i imma och ångande hetta. Han läser högt för de andra om bondetågets välberäknade teatereffekt på borggården, där de gångna veckornas hela barrikad av lögn och hyckleri på vers och prosa i en handvändning revs ner för att blotta högerpartiets nya stridsställning, klar och färdig för bataljen.

Den lyssnande arbetarskaran står tyst. Vilken syn! Några nakna män — några halvnakna — några i bara skjortan — några nyss inkomna med de dyvåta gruvkläderna fastklibbade vid kropparna efter åtta timmars arbete i underjorden — några färdigklädda för vandringen hem — alla lyssna med sammanbitna läppar och svartnande ögon till de hotfulla kungsorden: ”Den militära sakkunskapens oeftergivliga krav frångår jag icke.”

Imman ringlade runt omkring dem i gråvitt töcken, över den läsande unge mannen föll ljuset skarpt, ytterst i kretsen stodo karlarna i halvmörker och skugga. Här och där lyste de starka nakna kropparna bland de klädda männen, luften var tung att andas, fylld av het ånga, fräna dunster av svett och sot och den genomträngande luften av alla släckta lampornas karbid. Genom väggen hördes dånet och vinet från maskinhallen och det bedövande larmet av spelen, som oavlåtligt drevo hissarna upp och ner genom schaktet därute i gruvan, vars toppiga lave reste sig på andra sidan klyftan. Och på bron möttes ännu några grupper av män i de bytandeskiften, de små lampornas lysande punkter irrade förbi varandra där borta i mörkret och försvunno.

Inne i tvättrummet hade mannen slutat läsa. En av de nykomna vände sig bort med ett hånleende, så att tänderna grinade vita i hans kolsvarta ansikte. Några bittra utrop flögo omkring i kretsen.

Det fanns inga illusioner hos dessa arbetets män. Hela den tjocka floden av lögner, som böljat fram genom landet till bondetågets ära, hade lämnat dem fullkomligt oberörda. Med folkets blixtsnabba instinkt hade de redan från början genomskådat det där ömkliga narrspelet. De visste, att väl 100,000 högerbönder i val år 1911 inte hade lyckats hindra det radikala genombrottet. Vad så, om 30,000 av dem samlades i Stockholm? Blevo de därför starkare? Blevo de därför en enig folkvilja? Sån satans humbug! —

Karlarna återvände till tvättfaten. Ett och annat ord gick från man till man genom den tunga, kvava luften.

— Har inte bönderna någon representation i riksdagen? Behövs det en extra riksdag för deras skull? En representation av folk utan mandat, som ger sig ut på lustresa!

Men hur många arbetare ha rösträtt, fast den ska låtsas vara allmän? Man kunde ha lust att ordna en extra riksdag för dessa fattiga, som bara jämt ska hånas och skällas ut och tiga — som bara ska ta emot bördorna och bära allt vad höga herrar vräka på dem!

Det skymtade i alla fall en liten ljusning år 1911. Nu ska det ordnas om, tycks det. Det blev inte bra för herrarna, när folket fick bara ett enda litet ord med i laget. Därför ska den valda riksdagen underkännas och en lämpligare inkallas, lättare att få tilllydnad under herremakt. Kom an då, om ni vill ännu en gång lagligen vädja till folket i val! Hördes inte våra röster 1911, så kan vi säga ifrån på nytt, så att det ska höras ända upp till slottet och till dem, som utan ansvar springa och smussla däruppe i baktrapporna !

Och vill herrarna vädja till en olaga folkrepresentation, så kan det ju gå för sig det också. Men akta fingrarna, ni

som leka med geväret! Tror ni inte på våra röster, i laga ordning givna, så kan vi så gärna lära er att tro på våra nävar, om det är till dem ni önska vädja!

Det är bara för landets försvar, som herrarna ha rest sig och lyft kung Gustaf V på sköld. Vi ska tro det, ja! Man har smugit omkring i mörkret med skräcklögner över hela landet — bara för försvarets skull. Man har ljugit i de lättskrämda, att ryska flottan ligger utanför Stockholm — bara för att få ett beslut om F-båtsbygget, ty så fort sådana beslut fattas, blir den där ryska flottan så rädd, att den ångar hem igen. Man har viskat, blek av fasa, till de räddhågade, att kriget skall börja i nästa vecka, fast tidningarna ingenting törs säga. Nu måste vi ha ettårig övningstid genast, då blir kriget i nästa vecka uppskjutet på obestämd tid. Och vem vill inte vara med om det!

Så ha lögnerna gått ut över landet från herrefolkets högkvarter, vi ska tro att det är bara landets frihet som bekymrar dem. Men bakom den hycklande fosterlandskärleken och bakom den lögnaktiga försvarsviljan ser arbetsfolket en skymt av det nya högerväldet. Krigspaniken ska störta vänsterregeringen och skapa en ny reaktionär majoritet i riksdagen, en ny reaktionär regering på den konstgjorda majoritetensgrundval. Och sedan ha vi järnhälen över oss igen, tyngre än någonsin, storkapitalismens och industrialismens hela bottenlösa helvete.

— Nä! Inte en man, inte ett öre åt militarismen!

— De ä rätt! — Understödjes! — Instämmes! — Bra talat!

Det är inte försvaret, som det ljugande herrefolket önskar bevara och stärka. Om det vore så, skulle de väl inte tränga undan den liberala regeringen, den enda som skulle ge landet ett starkt försvar. Nej, det är högerväldet, som skall återinföras med lögn och list — och kanske slutligen med våld. —

Bland karlarna i gruvans tvättrum gå orden allt hårdare och tyngre. En skarp röst skär genom larmet.

— Vem reser med till Stockholm om söndag?

— Här ä en!

— Å här så! Ja blir me!

Som en löpande eld går tanken till varenda man. Om några minuter är den känd där nere i djupet, några hundra meter under jorden, bland karlarna som bryta och lasta nere i berget, i trånga orter och nattsvarta prång.

Och männen från det avlösta skiftet gå hem, de sprida sig om kvällen på leriga vägar och våta stigar över alla öde marker i barvintern. I alla små stugor runt omkring sprides samma tanke med de hemvändande till dem som ligga i vila och vänta:

— Alla, som kan vara lediga, ska bli me te Stockholm å demonstrera i arbetartåge om sönda!

III.

Söndagen den 8 februari.

Himlen var molnig och grå, luften var kall och tung av blidvinterns väta. Oroliga vindar foro runt kring alla knutar, kommo flaggorna att smälla och vattnet i hamnen att krusa sig och häva sig och drevo röken från alla stadens skorstenar långt ut i rymden, där den sakta sänkte sig ner igen som en enda sammanvävd slöja av skymmande töcken och dis.

Det såg ut som om allt folket hade övergivit de yttre stadsdelarna, där gatorna lågo ödsligt tomma mellan söndagstysta hus. Men i hjärtat av staden var allt levande liv församlat, en svart och sammanpackad massa av människor trängdes på trottoarerna och mellan dem tågade i täta led en oöverskådlig mängd av män och kvinnor. Här och där höjdes ett brusande rop av det tågande folket, då och då hördes trummornas virvlande dunder, trumpeternas smattrande och hornens tunga, brakande låt — det lät som vapenslammer för dem som trängdes bredvid de marscherande, från de täta leden kommo farande toner likt blanka värjstötar. Då kunde det hända, att

den kalla, fientliga tystnaden från trottoarens folk spred sig även till dem, som gingo fram däremellan, och denna tystnad var farlig som stillheten före språnget till kamp när vapnen blottats. Man hörde inte längre musiken, som försvunnit bakom nästa hörn, man hörde inte ett ord sägas, men trampet trampade tungt och stövlarna slogo dova ekon mot gatans stenar, kanske fladdrade en fana, röd som en eldsflamma, kanske gick ett ordningens hastiga rop från man till man mellan leden,kanske skrattade en ung och kampglad människa i tåget åt något stelfruset hån från dem som stodo i orolig väntan bredvid — men åter höjdes ett rop som liknade sång och sorl av skummande vågor, buret av ett hav i stigande storm, medan en glittrande ljusning glider fram där svartnande skuggor farit undan — och åter hördes trummornas dån och spelet av smattrande mässing där borta. —

Det är arbetarnas tåg, det är arbetaretågets söndag i Stockholm den 8 februari.

Ja, som bruset av ett hav i stigande storm var deras stolta marsch, i led efter led gingo de fram som bölja efter bölja, mörk och tung i samlad styrka. Och som fladdrande skum slungades jubelrop och härskri och den nya kampens signaler mot höjden. Bölja efter bölja — de tycktes resa sig i ändlös följd ur mörknande djup mot nya tiders ljus — bölja efter bölja ur det väldiga, ändlösa havet. Du reste dig, folk, till kamp den dag du hörde stormen komma — och dårarna stå där och le: varför reser sig havet? Varför dånar det ur djupet? Varför brusa de fattiga människornas rop mot blygråa, tunga skyar? — Du reste dig, folk, ur sorgsen ro och aldrig stillad längtan, ditt sorl fick vingar och vinande steg dess flykt, med gammal vredes styrka klang ditt ord ånyo om obunden viljas makt. Ty stormen ville binda dig och piska dig och driva dig splittrad som vattenrök över bränningarnas stenar mot strandens hällar och berg. Du reste dig, folk, till samlad kamp, och så är du starkare än stormen! Inte sönderpiskad till rök och skum skall du brytas och förödas mot farliga grund, men som en enda hejdlös våg skall du översvalla de lömska blindskär, som ligga i din väg, och du skall bryta ner dem och smula dem sönder till grus och skölja dem undan. Sonf ensegervinnare, ja som mer än segervinnare skall du möta så de nya dagarnas solljus, medan böljorna ännu häva sig tungt efter stormen och yra kaskader kasta sig i glittrande glans mot höjden, en lysande morgon till mötes. — Res dig, res dig, folk! Starkare är du än du ännu har visat, högre kan du nå än du ännu har anat! Väldigare än någonsin förr må du slunga dig nu mot dårarnas vallar av is, där inga stenar funnits att hindra dig! Man har ljugit dig full med smickrande lögner, man har sagt dig, att nya bojor måste du bära endast för din egen frihets och självständighets skull. Men dina ärliga försvarare drev man bort, och det är falska händer, som nu söka att binda dig. Res dig folk! Res dig till kamp för din frihet!

Det var bister tystnad och svartnande ögon och sammanbitna munnar, det var jämna steg och tung steg och hotfullt tramp i takt, när de skuldra vid skuldra, en tätnad, oöverskådlig massa, svängde upp ur Drottninggatans kyliga skugga genom Fredsgatans blänkande fönsterrader mellan brokiga virrvarr av skyltar, ut över torget, där vindarna från strömmen kommo farande till mötes, fram över Norrbro, fram mot slottet, som höjde sig stolt och förnämt över Lejonbackens murar. Där uppe kunde man se dem komma, skulle de aldrig ta slut? I en timme snart har denna flod av tungt trampande människor vällt fram över bron — ännu syns intet slut. I två timmar har tåget dragit fram — i tre timmar — men i Herrans namn, hur många sådana människor finns det, ännu syns ju intet slut? — Klockan två på eftermiddagen kommo de första. Det gick en solgul ljusning genom himmelens järngrå skyar, en leende dager spreds över alla de svarta människomassorna —och dagen förgick till skymning och mörker. Innan de sista leden gått förbi, var klockan närmare sex. Otaliga fanor, röda som eldsflammor och röda som blod, hade höjts än högre på seniga armar, när massorna gingo mot slottet, ur de gamla, slitna dukarnas veck hade blixtrat fram några ord av strålande guld, när vinden låtit dem fladdra med muntra små smällar. Och starkast av alla strålade ordet Frihet. Det gav sin underbara makt åt kampsignaler, som oavlåtligt slungades ur folkdjupet upp mot slottets höga, mörka fönsterrader:

— Leve republiken!

Här var inte en samling uppskrämda halvherrar, som läto sin talan föras av vilt främmande och okända män, vilkas enda verkliga rätt att tala på allas vägnar grundade sig därpå, att de arrangerat en effektfull teaterscen. Här hade spontant stigit upp en människovåg ur folkets djup för att bryta ner de dammar, som byggdes med slug och beräknande konst av dem som ville hålla folket innestängt och bundet. Och där nere mellan kanslihusets pelare

framfördes till den ansvariga regeringen arbetaremassornas vilja av deras egna, välkända, under många strider prövade män. Att denna vilja bars upp av de många, det vittnade 50,000 vittnen, som för den skull tågade förbi den lilla gruppen av statsråd. Det vittnade de många blickar av oro, som riktades mot de ansvarige männen: skulle de falla undan för konungamaktens krav att ensam få regera efter sin egen vilja? — Det vittnade den högreste arbetsmannen, som steg fram ur ledet och tillropade statsministern en flärdfri maning utan krus och granna fraser:

— Rak i ryggen, ers excellens!23

Det vittnade slutligen de inånga unga män och kvinnor, som arm i arm tågade förbi, med sång i led efter led. De ville nog mer än passivt motstånd, dessa unga! Deras tankar gingo djärvare och längre — men inte kläddes de i ord, som sluddrades och dreglades fram över spritstinkande läppar, det må vara ensamt överklasspöbelns fasoner, när de hylla sin konung! Nej, arbetareungdomen har lärt sig behärskningen, de ordnade tankarnas och den tyglade viljans styrka. Den har lärt sig att bruka sin andes vapen rätt och att inte i yrsel hugga och slå omkring sig i tomma luften. Därav dess stolta, kärva myndighet — därav dess kyliga lugn i farans ögonblick — och därav, av elden som brinner vaksamt vårdad i deras hjärtan, de klara blickarnas ljus, hänförelsens underbara, vit-nande glans över deras ansikten.

På riksdagshusets balkong stod en tätt packad åskådaremängd, riksdagsmän och deras bekanta. Däribland även några höga herrar av den nya tidens bolagsadel — den sorten, som förr i världen kallades vaktmästareadel och som numera är det förnämsta av allt, ty de behärska land och rike med drickspengarnas samlade makt. Dessa herrar kunde inte i lugn se den väldiga arbetaremassans tåg. De svuro grova och kraftiga och drängförnäma eder över polismästaren, som kunde tillåta något dylikt. De ville naturligtvis se arbetarnas ledare hängda och halshuggna och skjutna och sönderskurna i små bitar och annat grant och härligt efter deras sinnen — ty då skulle nog arbetarna lugna sig och krypa till korset! Slutligen kommo de på en glad och trösterik tanke: naturligtvis gingo arbetarna runt därnere! Så många kunde de omöjligen vara annars. Men så fort tåget hunnit förbi kansli-24

huset och upplöst sig på Riddarhustorget sprungo de tillbaka till utgångspunkten och gingo en gång till för att demonstrera folkviljan — herrarna fröjdade sig länge åt denna ljuva tanke.

Men bredvid dem stod en arbetare, snygg och sön-dagsklädd, en axelbred jätte till gestalt, ljushårig, med yviga, blonda mustascher och klara, kloka, blåa ögon

— herrarna kände honom naturligtvis inte, men jag känner honom, han är socialdemokratisk riksdagsman i andra kammaren. När han hört en stund på de höga herrarnas pladder, blev han trött och blev väl också en smula het och rö över pannan. Han vände sig emot dem och lät ett stillfärdigt ord falla:

— Förlåt — tro herrarna verkligen att arbetarna gå runt därnere?

— Yisst fan — de syns väl, för satan! Di cirkulerar som skoporna i ett mudderverk — visst i helvete gör dom de!

— Det vore ju på sätt och vis bra — om de tjänstgjorde som ett mudderverk, menar jag.

— Hur så?

— Jo, det finns ju så mycket smuts och dy och smörja, som behövde rensas upp och kastas ut ur samhället — arbetarna måste ta kraftiga tag, om de ska lyckas få rent åt sig här hemma.

— Hä? Men för jäveln, ser ni inte, att de ä mest käringar å jänter å barnungar som går i tåget?

— Nej, jag har lärt mig att använda mina ögon bättre, och att räkna bättre också. Vi kan ju för resten se efter genast, vi ta hundra led var som helst i tåget och räkna kvinnor och barn!

Jo, det gjordes genast med all iver, herrarna räknade och stirrade och räknade.

— Nåå, sade vår partivän, vad fick herrarna till25

resultat? Jag har sett efter på hundra led, fyrahundra människor allra minst, och där fanns inalles tjugoen kvinnor och barn. Stämmer det?

Herrarna tego. Det stämde tydligen. Den ene av dem, en ettrig, pälsklädd grannlåt, mätte honom föraktfullt från huvud till fot och utlät sig sedan:

— Ni ä ju socialist kan synas på de där röda märket!

Vår vän kunde inte annat än skratta åt denna genialiska replik, sedan räkningen givit herrarna orätt i sak.

— Mitt partimärke skymmer inte för mina ögon, sade han, men hur står det till med herrarna själva?

De svarade på vanlig drängfason, de tego och

vände honom ryggen.

\

Han var för resten arg tillräckligt vid det där laget, vår gode riksdagsman. — Han drog sig inom hus för att ge luft åt sitt ursinne. Visste han inte bättre än någon annan, hur det var ställt bland folket nu! Karlstads arbetare bara, till ett exempel! I går stodo de hela dagen i hårda jobbet på sina verkstäder och fabriker, i natt klockan tolv hade de rest tillsammans en väldig skara upp till Stockholm, i dag hade de stått och väntat i tåget under tre timmar på gatan, innan de fingo sätta sig i gång — i kväll skulle de resa, hela natten skulle de sitta på tåget, och i morgon bittida skulle de åter börja jobbet på sina verkstäder och fabriker. Sådant folk stjäl sig inte till att gå två gånger, de behöva inte räknas dubbelt, de hålla måttet ändå. Och är det inte likadant med alla de andra — pöbel kallas de av den fina pöbeln, samhällets fiender skällas de för26

av samhällets plundrare — man skall väl ändå en gång få säga ett ärligt ord åt dessa drumliga uppkomlings-herrar av bolagsadeln!

Hur giek inte just nu en massa herrar och darrade invärtes av förväntansfull iver att arbetarna därnere i tåget skulle förgå sig, så att den allra ringaste anledning kunde tagas att låta skvadronen rycka ut, som låg i bakhåll på borggården med laddade browningpistoler och skarpslipade sablar — det skulle bli en härlig slakt att skåda för bolagsherramas ögon, det skulle kunna ge en förevändning för så mycket annat — belägringstillstånd, allmän laglöshet och goda tillfällen att fiska i grumligt vatten för jobbare och överklasspöbel, för kapitalfurstar och industribaroner

— tänk riksdagen, den hatade folkrepresentationen, krossad! all makt hos knektarna och penningemännen!

— Sköna drömmar för fosterlandshycklande, penninghungriga borgarehjärtan! De skulle aldrig uppfyllas, arbetarna läto inte lura sig till några dåraktiga äventyr — men vår partivän retade ändå upp sig allt mer över herrefolkets öppna, cyniska råhet.

Och vart han gick i riksdagshusets korridorer och klubbrum stötte han på dem också, de främmande inkräktarna, herrarna av bolagsadeln, som redan tycktes inbilla sig, att den folkvalda andra kammarens tid var slut och att överklassen återtagit sitt välde även här, stödd på kungens ord till bondetågets falska folkrepresentation. De sprungo omkring och snokade överallt, som om de redan erövrat fästningen från folkmakten och nu gjorde sig hemmastadda för att stanna kvar på de lagligen valdas plats.

Ja, vår partivän gick där och blev alltmer rasande

— men ännu återstod för honom den värsta erfarenheten att göra.27

Den dröjde för resten inte så länge. Han kom i sakta mak framåt en av korridorerna, där stod en av riksdagens vaktmästare. Plötsligt stod där även — just den där ettriga, pälsklädda herrn, som haft så svårt att räkna rätt ute på balkongen! Och när denne fick se vår man, vände han sig i uppkomlingsvräkig, myndig ton till vaktmästaren och pekade på riksdagsmannen :

— Såna där ska ni köra ut härifrån!

Att en underordnad när som helst och överallt skall stå färdig på tå för för att utföra överklassherrarnas befallningar med eller utan lag och rätt, det ingår ju i allmänna medvetandet. Men detta gick ändå inte. Man kastar inte så utan vidare ut ur riksdagens hus en lagligen vald folkrepresentant — allra minst på order av första bästa främmande herre, som behagar ställa sig där och kommendera. Till sin oerhörda häpnad fann också herrn, att vaktmästaren vägrade att lyda! Och han inte endast vägrade att lyda, han vände sig helt enkelt bort med ett förläget småleende och gick sin väg!

Den pälsklädde herrn blev ensam därinne med vår partivän — en mycket stark man.

Det var en järnhård arbetarenäve, som förde en pälsklädd herre än mera avsides. Det var svåra förnuftiga skäl, som utan onödiga omsvep lades fram på arbetares språk för att övertyga en pälsklädd herre om det olämpliga i att uppträda allt för utmanande — så där i otid — innan de folkvaldas fullmakter blivit upphävda — och innan de nya blivit i laga ordning utfärdade.

Det var till slut en alldeles ensam herreman, som med pälsen uppknäppt och toaletten en liten smula28

oordnad sprang som en marathonlöpare bortåt korridoren och trapporna i riksdagshuset och ut genom den stora, breda porten. —

Ska det nu lyckas för högerherrarna att vid de nya valen kasta arbetarnas representanter ut ur riksdagen, innan de nya lagarna skola beslutas och de nya bördorna läggas på folket? — Vi få väl se!

IV.

Den borgerliga hönsgården.

Jag reste sent en kväll med tåget från Stockholm söderut.

I järnvägskupén var det fullt med folk, två bänkar upptogos av ett sällskap damer och herrar i högljutt samtal, damerna skreko av iver.

— Vi ha varit på biografen —

— Jo, det var trevligt!

— Ja, inte går man dit annars, men idag — det var så gränslöst vackert — dom visade bondetåget, och vi applåderade och hurrade — —

— På biografen?

— Javisst! Det var så mycket folk, alldeles fullsatt, och fint folk, bättre människor allihop, det syntes alldeles tydligt, dom ville se bondetåget, och kan ni tänka er, först kom arbetaretåget fram!

— Visades det också på biografen?

— Javisst! Och kan ni tänka er, det blev alldeles dödstyst bland publiken, vi tog emot arbetaretåget med iskall tystnad!29

Hon var så upprörd, att hon reste sig i bänken och fäktade med armarna luften, och röd som en pion var hon i ansiktet av alla sensationer, den kära lilla feta borgarekvinnan.

— Och kan ni tänka er, det satt en herre bredvid mig, och när arbetaretåget kom, så sa han: nu visslar vi, sa han alldeles högt, och det var flera stycken fina herrar som ville vissla, men dom kunde ju inte.

— Kunde de inte?

— Nej, det är ju så rysligt opassande att vissla, och ni ska inte göra narr av mig, för det var verkligen så högtidligt och man riktigt kände hur allvarligt det var —

— Arbetaretåget?!?

— Nej, nej, usch va ni är otäck, nej — stämningen! Det hela! Och hela tiden medan arbet&re-tågét visades på den vita duken sutto vi alldeles dödstysta, och de flesta vände sig bort från duken och pratade med varandra, inga applåder, ingenting!

— Nå, det var ju väl.

— Vad menar ni?

— Ingenting.

— Jo, ni menade något otäckt, det såg jag.

— Nå, möjligen tänkte jag på, att det skulle ha sett underligt ut, om den fina publiken hade applåderat på fel ställe. Och kanske arbetarna gå sin väg fram utan att fråga efter sådana applåder. Men hur gick det sedan —?

-— Vet ni, att ni börjar bli så förfärlig, att man snart inte kan tala till er, jo, sen kom det riktiga tåget, bondetåget, och d å, då skulle ni ha sett —

— Oh!30

— Ja, håna ni, men det var så förfärligt intressant — och vackert — och gripande — vi applåderade och viftade och reste oss upp och stampade —

— Var det riktigt passande?

— och kungen syntes alldeles tydligt och kronprinsen och dom andra prinsarna, gud va dom ä sota, och en gammal, fin herre ropade därinne på biografen: leve Sverge! och så hurrade vi, och så var det någon som ropade på kungssången, och musiken spelade och vi sjöng kungssången fjorton gånger, jag räknade och det var fjorton, och hela tiden visades bondetåget, och så ropade en annan herre: leve konungen! och så hurrade vi igen så att vi riktigt s k r e k o!

Hon var alldeles utom sig, den lilla kvinnan, fullkomligt i extas. Alla därinne i kupén lyssnade på henne, somliga med ett litet leende åt hennes iver, men ändå fyllda av den djupaste vördnad för de höga värden hon talade om: bondetåget, prinsarna, konungen, fosterlandet — sådant de nu tänkte sig fosterlandet, utan arbetare och allt sådant som kan störa stämningen.

Hon tycktes mig på pricken likna en liten vacker höna, där hon guppade upp och ner i bänken och skrek, halvkvävd av sinnesrörelse. Och där jag satt, långt bort i ett annat höm som en elak herre för mig själv, njöt jag av att se henne med den mest oskuldsfulla oblyghet blotta sin nakna hönssjäl för all världen och mest för sin unge kavaljer, som tycktes mig tala som en ganska klok man. De andra damerna i hennes sällskap sutto tysta och lyssnade, deras runda ögon hängde som på skaft, deras huvuden nickade beskäftigt.

Och vid pass en halv minut var det tyst i vagnen,31

medan tåget rusade vidare genom kvällens mörker och dis. Sedan började hon igen:

— Och kan ni tänka er — har ni hört — dom har bildat Svenska Vakten! Det är gräsligt stiligt! V a d är Svenska Vakten?

— Tydligen något gräsligt stiligt —

— Börjar ni nu igen att vara otäck? Kan ingen säga det? Vet inte ni heller?

Hon vände sig till en annan herre, som skinande av allvar, fetma och värdighet svarade:

— Det är en hemlighet, som inte får offentliggöras.

— Oh gud, så stiligt! Va ska dom göra då?

Den unge herrn pöste och bröstade sig som en tupp, man tyckte sig formligen höra hur stjärtfjädrarna rasslade — men han knep ihop munnen, rynkade ögonbrynen och skakade energiskt på huvudet.

Den lilla kvinnan stirrade på honom, där han satt i all sin manliga glans. Hon var fullkomligt lamslagen av hans hemlighetsfulla tystnad. Med gapande mun och stirrande ögon satt hon så en lång stund, det såg ut som om hennes hjärna skulle snurra runt under de blonda lockarna. Så viskade hon betagen:

— Ska dom mörda?

En djup tystnad sänkte sig över sällskapet. Allvarets tystnad inför handlingen — men kvinnan fortsatte att snurra på:

— Och tänk, jag såg en riktigt elegant dam i kaféet, som hade svenska färgerna i bården till sin32

näsduk, det var riktigt vackert, tänk vad alla ha blitt fosterländska ietttag! — Men är det riktigt säkert att dom ska mörda?

— Yi ska inte tala om sådana saker, sade Tuppen. Svenska Vakten är bildad för att bevaka de illasinnade, så att de inte kunna skada fosterlandet.

— Ja, men arbetarna äro så många!

— Desto större skäl att bevaka dem noga. Och inte bara arbetarna. Om det på alla håll, där man nu smider ränker mot fosterlandet — och mot kungahuset — funnes bara en enda beslutsam och modig man av Svenska Vakten — då vore landet räddat.

— Oh, ja, ja! Men kunde man inte straffa arbetarna? Riktigt hårt, så att de kunde ta sig till vara sedan för sin fosterlandslöshet?

— Jag fruktar att det är för sent. Det är som Hedin sade i kväll —

— Hedin — oh ja, Hedin! Gud i himmelen vad han är stilig! Ja, han är så gränslöst söt, att jag skulle vilja — a-a-a-h — jag vet inte vad jag skulle vilja göra med honom!

— Han är fortfarande ungkarl.

— Jag blir ond, om ni inte slutar med edra elakheter snart. Det var alldeles som när ni inte ville vara med om att kasta punsch på dom där som s a 11 i kaféet i kväll när vi sjöng kungssången.

— Om det nödvändigt ska bli batalj, så föredrar jag hårdare och blankare vapen än punsch. Men var och en har sin smak — efter sip natur. Jag klandrar visst inte er. I synnerhet som ni verkligen var charmant, när ni ropade alla de där fula orden — minns ni? Ska jag upprepa dem?

, — Nej, usch dä, låt mig slippa höra! Man säger så mycket, när man blir upprörd. Och Sven Hedinvar ju så söt, så inan kunde bli galen alldeles. Och dom där människorna satt ju faktiskt. Det var sämre människor, det är klart, fast dom var ju ganska snyggt klädda. Men säg, varför har inte riksdagen valt en ny regering ännu? Får dom vara så där uppstudsiga mot kungen i riksdagen? Är inte det revolution?

Det blev åter tyst — en allvarlig, halvt generad tystnad.

Och jag tänkte, där jag satt för mig själv i mitt hörn: Sven Hedin tycks äntligen ha fått den publik och den hyllning han förtjänar!

V.

Stockholms slott.

Natten låg mörk över staden. Strömmen sorlade och brusade, riksdagshuset låg övergivet med släckta fönsterrader, tvärs över vattnet, borta vid Grand Hotell, lyste disiga fläckar av blåvitt ljus från några elektriska båglampor. I tungt och mulet majestät reste sig det väldiga Stockholms slott i fonden av Norrbro, det liknade en förstenad skugga i natten; intet ljus.

Rakt över strömmen steg månen fram mellan sönderrivna skyar. Norrlandsbåtarnas nakna master reste sig i det kalla skenet, några flytbojar vaggade ute på det glittrande, blänkande vattnet.

Logårdens lilla trädgård låg inklämd i Slottets

34

stenmassor, mörkare än allt annat. Vaktpostens dragna kavallerisabel blänkte till var gång han vände på sin korta marsch fram och tillbaka.

Och däruppe — i något av de höga, förnäma rummen — någonstans inne i den där tunga stenmassan, som stått där i många hundra år och låtit sina fönster spegla solens guld om dagarna och månens silver om nätterna — därinne i något av de tysta, praktfulla rummen går kanske just nu en ensam, gammal man, som är konung, Sverges konung, en länk i den kedja, som leder våra minnen ända ner till heden tid.

Vaktpostens dragna kavallerisabel blänker där nere på gatan, i slottets alla fönster vilar mörkret. Konungen där inne kan vara trygg. Hans folk jublar ju nu, just nu, i festligare stämning än någonsin på sina festlokaler — de hylla honom, de ropa med hänförelse hans namn — och ändå har högvaktens manskap fördubblats, och detektivpoliser ströva omkring i dunklet för att hålla ögonen på fridstörarna. Vad vållar en sådan oro?

Konungen har talat — och det kom som en blixt till folket. Det bådade storm, det bådade hårda väder. De som jubla i festglädje över kungaorden äro inte många; det stora, fattiga svenska folket går där ute i landet med bitterhet och harm till sin dagliga gärning och till nattens vila.

Ty konungen har talat. Han har gått förbi sina ansvariga rådgivare, trätt fram personligen och uttalat ain bestämda mening i tidens stora stridsämne — och han har förklarat: detta krav frångår jag

icke. Är det dä hans mening att inte lyssna till folkets män i riksdagen? Om de inte gilla hans mening

— vad så? Konungen frångår icke sitt krav! — De orden binda.35

Ocli han har tillagt andra, märkliga ord:

— Från tider så fjärran, att de höljas i sagans dunkel, har detta rikes byggnad vilat på grundvalen av det fast och orubbligt sammangjutna förtroendet mellan konung och folk.

Vem har sagt honom det? Och har man sagt honom sanningen?

Sverges historia är dess kungars historia — det är svammel och prat! Sverges historia, den verkliga, är ännu inte skriven. Den kommer att bli det svenska folkets historia. Den skrives inte av hovfolk och kungsmän. De kunna bara skriva konungarnas historia, de känna inte någon annan.

Men även kungarnas historia visar oss, att sagan om de svenske väl talar om de hårdaste bataljer under kungligt befäl till rikets värn mot fiendemakt, men den talar även om en oavlåtlig kamp i alla tider mellan konungamakt och folkmakt om rätten att i landet styra och råda. Segern har gått från den ene till den andre, men förtroendet mellan de båda makterna har inte varit större än att striden varat ständigt. Och varar ännu!

Adam av Bremen säger om svearna på vikingatiden: De ha konungar av gammal ätt, vilkas makt

dock beror av folkets vilja. — Och redan på 1,000-talet, alltså ännu i tider så fjärran, att de höljas i sagans dunkel, talade Torgny lagman i Tiundaland på folkets vägnar svenska karlaord mot Ragnvald jarl, konungamaktens representant.

I de gamla landskapslagarna skiftas makten noga mellan konung och folk, skrivet skulle det vara redan då, större var inte förtroendet. I den omarbetning av Magnus Erikssons gamla gemensamma landslag,36

som stadfästes år 1442 av konung Kristofer — en främling på Sverges tron — i den lagen alltså som börjar med orden Sverges rike är av heden värld sammankommet av svears och göters land

— där heter det i konungsbalkens andra kapitel, att konungen äger att styra och råda för borgar och land, men där

lägges till: dock så, att andligt och världsligt frälse njute sina privilegier och gamla frihet.

Kampen om makten hade börjat på allvar, en liten del av folket, stormännen, hade ryckt från konungen hans välde.

Under medeltidens strider mellan konungar och stormän och inbördes mellan dessa gick makten hand ur hand.

Då trädde där fram gullhårig

en yngling, en tjuguårig —

men en stark ung man!

Han samlade viljorna och tog ensam styret, det var Gustaf Eriksson Yasa. Han var äntligen en av de våra, en man av vårt eget land, de unga björkarnas, de glittrande små sjöarnas och de susande, väldiga skogarnas land. En svensk på tronen! och starkare var han, huvudet högre än alla andra. Han tog makten att råda och styra, blev en myndig herre på den stora gården; honom glömma vi aldrig. Men vi glömma heller inte vad som sedan hände. Han menade: riket är mitt, en egendom som jag, konungen, äger, som jag styr efter behag och delar, när jag så för gott finner, mellan barn och fränder och vänner — och folket skall tiga. Och den gamle herren dog, och hans barn kommo hand i hår om arvet. Medan småherrarna kivade och stredo tog folket tillbaka makten.37

Det fick konung Sigismund erfara — en ny främling på tronen. Herr Karl stod på folkets sida och talade högt om Engelbrekt, och Sigismund fick veta, att lydnadsplikten mot konungen var begränsad till vad som var svar ligt för honom att bjuda och undersåtarna att göra. — Det skulle prövas först. Så var det med det förtroendet.

Än mer: när Sigismund kom till riksmötet i Uppsal 1594 för att krönas till Sverges konung, tvangs han att efter mycken tvekan, förhalning och baklistighet först avge en konungaförsäkran till ständerna, varigenom stora rättigheter tillerkändes folket. Det var inte nog med kungaed, det skulle även efter gammal sed vara en särskild försäkran, vari gränsen närmare uppdrogs för konungens makt.

Den gränsen blev även dragen för herr Karl, innan han kröntes — det var väl inte så alldeles helt med förtroendet. Han fick finna sig i bestämmelsen, att konungen ägde lyda och följa vad hans goda män och råd rådde honom i vad som kunde vara honom och riket nyttigt. — Han gjorde själv ett förslag till konungsbalk i svensk lag, och där bestämdes, att kungen ej fick börja krig eller ingå förbund eller i allmänhet besluta i frågor, som rörde rikets välfärd, utan rådets enhälliga samtycke och ”allmogens” representanters ”jakväde och vetskap”. Och i förslaget till allmogens hyllningsed hette det, att samma allmoge, det svenska fol -ket, förband sig att styrka, råda och förmana sin konung att iakttaga den ed han svurit i alla dess punkter. — Där rådde en hälsosam försiktighet och förtänksamhet!

År 1611 förklarade Gustav II Adolf sitt bifall till

\38

>

den konungaförsäkran, som avfordrats honom före trontillträdet — den närmade sig en verklig regeringsform med klar fördelning av makt och rätt mellan konung och folk. Lag föddes av tvånget att inte släppa härskaren för långt. Sådant var förtroendet.

Men krig och nöd var över landet, den unge herren var en vapenför man, som redeligen värjde riket — det gav ökad makt åt konungen! Och folket glömde sin gamla misstro! Vid riksdagen i Örebro år 1614 fick man så bevittna det märkliga, att konungen, mot ständernas räddhåga och försiktighet, hävdade deras rätt att jämte honom stifta lag! Ty hans mening var den, att ständerna föreställde folket. — Det kom sig nog av mångahanda skäl, kanske mest av att han själv behövde de lagar han föreslog.

I spetsen för en segrande här får konungen allt större makt över folket. De stora krigen och de stora segrarna kommo, Sverge blev en storstat, folket levde i bitter nöd här hemma, men sände armé efter armé ut till den främmande, förbluffade världen. Konungamakten blev allt större, på den vilade ju ansvaret för dessa äventyr,

även om följderna i sista hand gingo ut över folket — det var kriget som sammangöt de båda makterna, så länge faran rådde, men det blev alltid en livssak för folket att snarast möjligt åter ta väldet i egna händer.

Så kom regeringsformen av år 1634. Den ville sörja för, att rikets styrelse inte skulle behöva stå och falla med den personlige kungens egna kraft, samt att regeringen vid konungens liv och död, närvaro och frånvaro, sjukdom och hälsa eller omyndighet, kunde bestå av sig själv, regenten månde sedan vara en man eller ”övermaga eller fröken”. Det blev alltså en byråkratisk och ari-39

stokratisk konstitution, som huvudsakligast ordnade ämbetsverken till effektiva förvaltningsorgan. Kungamakten bestämdes inte närmare, den förutsattes enligt gällande hävd, uttryckt i lagens konungsbalk och i kungaförsäkringen. Riksdagen behandlades knapphändigt. De fyra stånden ordnades — med nära nog alls ingen makt åt bönderna — och dessa ständer tillerkändes rätt att sammanträda vid kröningar och ”av andra märkliga orsaker”, men knappast för andra allmänna angelägenheter, jsom skulle förnämligast avgöras av regeringen och de föreskrivna årliga ämbets-mannamötena. — Denna regeringsform har betydelse som en teoretisk grundval, men kunde svårligen till-lämpas i praktiska livet.

Karl XI förde sakerna till sin spets. I suveräni-tetsförklaringen vid 1680 års riksdag hette det bl. a., sedan rådsinstitutionen avvisats i ordalag, som formade sig till en dom över hela den klassegoistiska högadeln, att alla riksens ärenden avgjordes av konungen och alldeles berodde av hans egen rättvisa dijudikation och högförnuftiga förordnande, samt att han därför som en myndig konung, vilken efter lag och laga stadgar styrde riket sino som sitt eget av Gud förlänta arvrike, vore allenast inför Gud responsabel för sina aktioner. Och man gick än längre, man förklarade att svenska undersåtar sedan gammalt tillåtits att komma inför konungens tron att själva dess nådiga förklaring uti deras angelägenheter få inhämta. — Konungen skulle nådigt förklara för folket dess angelägenheter! Det var förtroende! Men det var nödtvunget. Landet var ödelagt, folket var hart nära att komma i livegenskap under stormännen,40

konungen var en folkets man, och hans envälde blev folkets räddning — för den gången. Han krossade högadelns makt och gjorde själv genom reduktionen den revolution, som de fattiga undersåtarna inte mäktade göra. Han gjorde det bl. a. för att stärka landets försvar ! Han var en bra man — en härlig konungsgärning gjorde han! Han murade de ekonomiska grundvalarna för riket starkare än någonsin, de sociala förhållandena voro under hans regemente sundare än mången annorstädes på den tiden. Därtill hade den svenska storstaten räddats från upplösning och utvecklats till en militärstat av första ordningen — och däri låg faran, arvet från fadern förskingrades åter av sonen. Han övertog riket som sin privata ägendom med rätt att fara fram hur han ville. Ty så hade konungamakten ökats. Hämnden gick ut över folket, för undersåtarna har enväldet ständigt lett till fördärv, även när det kommit som den bästa räddning ur nöden.

Av sådant växer inte förtroendet för kungamakten. Under Karl XII:s sista år skärptes visserligen enväldet än mer av Görtz — men efter ett sådant sista krampaktigt försök var det genommoget för sitt fall.

Den nya författning, som 1719 års regeringsform innehöll, var avsedd att beteckna en återgång till de gamla förhållandena före enväldets dagar med tillägg blott av några garantier mot sådana försök att omstörta rikets gamla rättsordning som enväldet tillåtit sig, eller mot de enskilda missbruk, som erfarenheten givit vid handen. Dessa garantier funno 1719 års män däri, att de bundo konungens fria verksamhet genom rådet och rådets åter genom riksdagen. Folket återtog styret, den politiska makten lades hos ständerna. Det var meningen med uttrycket konungens höghet, rå-41

dels myndighet och ständernas frihet och rätt — det var en i grunden gammalsvensk tanke, nu hämtad ur 1600-talets statsrättsliga akter. Konungen var regeringens huvudman och statens synlige representant, ingenting annat.

Året därpå skildes emellertid rådets medlemmar från sina platser som chefer och bisittare i kollegierna (departementen). De förvandlades till en uteslutande parlamentarisk regeringskonselj. Däri låg fröet till frihetstidens växande politiska elände. För maktlystna strebernaturer lågo sedan inga svårare hinder i vägen, de behövde inte äga praktisk erfarenhet, insikt och skicklighet i statsförvaltningen, de behövde endast göra prat-

karriär i riksdagen. Därmed äro vi inne i den politiskt sorgliga s. k. Frihetstiden, med vilken man, förglömmande all rätt och billighet, sökt jämföra vårt eget politiska tidevarv.

All makt samlades hos Hemliga Utskottet i riksdagen, som ömsevis behärskades av de olika partierna, hattarna och mössorna. Varje man med aldrig så litet inflytande tog mutor från utlandet, de svenska blevo förödmjukade så som aldrig förr. Hattarna fingo sitt lilla krig, som de längtade efter, men det är väl ingen som vill inrista det ömkliga äventyret bland våra stora minnen? Generalerna dogo inte hjältedöden på slagfältet, de avlivades som förbrytare på stupstocken här hemma. —

Vilka äro nu 1914 års hattar? Vi skulle ju anses leva i en ny frihetstid — av vem skulle då våra dagars ”hattar” ta de historiska mutorna?

Ärligt sagt — det är en satans ynkedom att läsa de fega rykten om ”mutor” och ”landsförräderi”, som i våra dagar smusslas in i högerpressen, ingen är karl att våga stå för sladdret, men tungorna klaffa bland

Vöverklasspacket, som funnes där ingenting annat än gamla käringar. Där finns dock även män — men dei tiga inför kamraternas ärelösa tal, och därmed komma* de geschvindt under samma dom. De som svara för slika rykten föra vapen som skurkar, när de brista i bevisningen. —

Framemot år 1755 hade hovpartiet samlats kring Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika för att utvidga konungamakten.

Mot dem riktades från rådspartiet tidskriften En ärlig svensk, som från sin givna synpunkt diskuterade författningsfrågorna. Kring denna tidning började striderna vid 1755 års riksdag. Den 5 nov. inlämnades det av Höpken författade och av samtliga riksråd undertecknade memorialet angående konflikt ten med konungen, som å sin sida förklarade sig inför ständerna. Han ansåg det vara sin lagliga rätt och plikt att skärskåda rådets rådslag och vota och dessas överensstämmande med hans ed och samvete, samt att därefter tillkännage sina tankar. ”1 annor händelse vore jag mindre betydande än den ringaste landets inbyggare, vilken ingenting mot övertygelse och samvete kan påtvingas.” Han ville hellre återgiva sin kungliga spira, än föra cfensamma med ängslan och utan konungslig värdighet.

Ärendet hänvisades till en stor sekret deputation i riksdagen — och efter några dagar kom konungen med en ny skrivelse, i vilken han högst väsentligt prutade ner sina anspråk och teg med hotet om abdike-ring. Den stora hemliga deputationen gillade rådets uppfattning, och samtliga stånden antogo en skrivelse, som för framtiden fastslog, att rådets beslut, fattat med föreskriven pluralitet, var att anse som konungens13

beslut, som ieke vidare kunde av konungen prövas, utan borde ovillkorligen och utan uppskov genom hans underskrift till verkställighet befordras. — Konungens nederlag blev fullständigt, när ständerna i en skrivelse av den 26 maj 1756 uppdrogo åt rådet att anskaffa en kunglig namnstämpel för regeringsbeslutens undertecknande, när konungen vägrade.

Så drev folkmakten sakerna till sin spets — man söker förgäves efter något förtroende för konungamakten. Den politiska utvecklingen blev redan 1720 kopplad in på fel spår, som förde till förvirring och upplösning. Dock hade väl även detta tidevarv något gott att ge vårt folk — nutidens bourgeoisie borde väl inte alldeles glömma var industrin har sina historiska rötter och under vilka förhållanden den i manufakturerna visade sina första trivsamma hjärtblad. Vid 1726—27 års riksdag fick den stöd även av Frihetstidens förnämsta statsmakt — och nog vore det väl syndigt av borgarna att klaga över fortsättningen?

Men tiden gick vidare fram — en vacker dag stod landet inför en ny statsvälvning, den 19 aug. 1772.

— Därmed kulminerade partistriderna, konungen gick fram som partigängare och förde de sina till makten. I spetsen för några officerare och ett fåtal trupper lät Gustaf III häkta rådet. Med en vit bindel knuten om armen red han ut genom slottsporten och nerför Lejonbacken och ut i staden för att visa sig för folket såsom fosterlandets räddare och mottaga vederbörlig hyllning. Snart syntes den vita bindeln, kungsfolkets tecken, överallt i staden, säger historieboken. En ny konstitution lades fram och antogs. Kungamakten höjde sig upp

emot enväldet — men maskerade sig med att söka gunst hos folket, som skulle anses uttröttat av intrigerna och striderna.44

Regeringsformen av den 21 augusti 1772 var den första svenska författning, som medvetet byggde på maktfördelningens grund, det första verkligt konstitutionella försöket i Sverges historia. Den var en utveckling från 1634 och 1720 års regeringsformer, men gav konungen den centrala maktställningen. Kung och riksdag skulle dock tillsammans stifta lag, inte den ene mot den andre. Ständerna ägde att bevilja skatter. Rådet skulle ansvara endast inför konungen, ej inför folkets representanter.

17 år senare tog Gustaf III steget fullt ut till enväldet. Vid 1789 års riksdag genomförde han med våld en ny statsvälvning och tvang ständerna att bekräfta Förenings- och säkerhetsakten, vari bl. a. bestämdes, att de riksvårdande ärendena skötas på sätt konungen nyttigast synes.

Nu hade han ju räddat landet från de ödeläggande' partistriderna under folkmakten, nu blev väl förtroendet fast sammangjutet? — Tre år därefter blev han skjuten.

Hans son kom på tronen, enväldet fortsatte — och år 1809 avsattes en oduglig konung, vilket inte kan tydas som en åtgärd av förtroende.

Nu skrevs åter konstitutionen om och blev sådan den ännu i huvudsak gäller. Den unge Hans Järta fick göra’t, och hans förslag daterades den 6 juni 1809. Han betecknade själv den nya regeringsformen såsom ”ej tillkommen efter någon av de samhällskostymer, som då voro moderna i det övriga Europa, utan efter den åldriga svenska dräkten med bondtröjan närmast livet”. — Folkvälde alltså.

I regeringsformens fjärde paragraf heter det ännu i dag:45

— Konungen äger att allena styra riket på det sätt, denna regeringsform föreskriver; inhämte dock, i de fall, här nedanföre stadgas, underrättelse och råd av ett statsråd, vartill Konungen kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde svenske män av den rena evangeliska läran.

Vad som avsågs med de avgörande och högst väsentliga inskränkningarna, framgår av det memorial, som skrevs av Hans Järta och överlämnades tillsammans med lagförslaget av 1809 års Konstitutionsutskott.

”Utskottet har”, heter det i memorialet, ”sökt att bilda en styrande makt, verksam inom bestämda former, med enighet i beslut och full kraft i medlen att dem utföra; en lagstiftande makt, visligt trög till verkning men fast och stark till motstånd ; en domaremakt, självständig under lagarna men ej självhärskande över dem. Det har vidare sökt att rikta dessa makter till inbördes bevakning (!), tiil inbördes återhåll, utan att lämna den återhållande något av den återhållnas verkningsförmåga”.

Folkmakten hade åter rest sig till motstånd mot kungamakten. Med tiden fick detta motstånd sitt kraftigaste verktyg hos det framträdande liberala partiet, vars strävan gick ut på att försvaga regeringsmakten för att utvidga riksdagsmakten. Lars Hierta i Aftonbladet — den tidens Aftonblad! — var en outtröttlig kämpe för folkfrihetens utveckling.

Så kom februarirevolutionen i Frankrike, som satte halva Europa i lågor och hos oss återspeglade sig i marsoroligheterna i Stockholm 1848, då på husknutarna uppslogs tillkännagivandet: ”5,000

medborgare samlas i afton på Brunkebergstorg. Leve reform, republik!” — Oroligheterna voro uttryck för46

en nymornad folkvilja, ännu fullständigt odisciplinerad och vild, nära nog omedveten. Det var inte endast Hartmansdorff, närings- och tullfrihetens oböjlige motståndare, men även Lars Hierta, samma friheters förkämpe, som fick sina fönster inslagna av folkhoparna. Missnöjet kvävdes tills vidare. Folket lärde sig så småningom att använda andra metoder än stenkastning och mötte senare i tiden upp med behärskad, järnhård disciplin — vi minnas storstrejken 1909! — År 1862 kunde den gamla tiden inte längre stå emot, folkviljan efter den tidens begrepp vann en ny seger. 7 januari 1863 framlade regeringen ett förslag till ny riksdagsordning och till därmed sammanhängande förändringar i regeringsformen. Det var skrivet av Louis de Geer.

Ståndsförfattningen och självskrivenheten upphävdes och tvåkammarsystemet infördes. Förslaget vilade till följande års riksdag, då det efter stormiga debatter och högt svallande politiska lidelser antogs av alla fyra stånden — av adeln, som den gången fick offra mest, med 361 röster mot 294.

Yid 1867 års riksdag framträdde för första gången den nya representationen. I andra kammaren dominerade bönderna, endast ett fåtal av det forna borgareståndet kom tillbaka, och prästerna voro i det närmaste försvunna ur politiken. I första kammaren fann man en mängd nya krafter, godsägare och storborgare, men även de förnämsta namnen från det gamla Riddarehuset. Så fick den nya tiden sitt förbindande historiska sammanhang med det förgångna, kontinuiteten bevarades, som är konservatismens ideella innehåll och kärna. —

Och nu leva vi alltså under 1809 års regeringsform och 1864 års riksdagsordning. Hur skall nästa konstitution se ut? Kungligt envälde igen? Men det47

blir inte gammalt i så fall! Och när folket sedan kommer tillbaka, tar det väl makten intill yttersta gräns!

Natten låg mörk över Stockholm och den gamla staden mellan broarna. Rakt över strömmen stod månen, rund och blank. Norrlandsbåtarnas nakna master reste sig i det vita skenet, några flytbojar vaggade ute på det glänsande vattnet. Logårdens lilla trädgård låg inklämd i slottets stenmassor, mörkare än allt annat. Vaktpostens dragna kavallerisabel blänkte till var gång han vände på sin korta marsch. Och däruppe — någonstans bakom de svarta fönsterraderna i slottet — i något av de höga, förnäma rummen — går kanske just nu en ensam, gammal man, som är konung, en länk i den kedja, som leder våra minnen ända ner till heden tid. Men i grund och botten är han ju en främling för vårt folk! Det är hovet som känner honom, inte vi. Men vi minnas månghundraåriga strider mellan konungamakt och folkmakt. Som en i sanning dyrbar klenod ha vi fått av fäderna i arv vår frihet, vår myndighet, vår rätt att besluta över oss själva.

Konungen har sagt: mitt krav frångår jag icke. — Även om vilken riksdag som helst vägrar honom sitt bifall, så frångår han icke sitt krav. Det ordet är sagt till de svenske. Vad skall sedan ske?

Nu anstår det oss som ridderliga män att inte kränka konungens person, ty han stårutanlaga ansvar. Men dåliga rådgivare ha sprungit med smussel i slottets baktrappor, män utan ansvarighet inför folket, politiska äventyrare alltså. Hemliga rådgivare ha stått mellan konung och folk.48

Därom har Hans Järta några ord att säga i kon* stitutionsutskottets memorial år 1809:

— Makten att styra tillkomme, efter utskottets förslag, odelad konungen, men hans beslut kunna icke förhastat fattas, icke bestämmas efter ensidiga underrättelser och råd av dolda person er utan ansvarighet. Han måste i alla mål låta sig upplysas av ett offentligt statsråd, vars ledamöter, ställda under ansvarighet, icke blott för deras yttrade rådslag, utan även för deras tystnad då de bort råda, måste själva sorgfälligt söka upplysningar för at£ bevara sitt liv, sin välfärd och sin heder.

Då Karl XIV Johans enarådande höll på att tränga den ministeriella ansvarigheten åt sidan, föreslog konstitutionsutskottet vid 1840—41 års riksdag, att ordet allena skulle borttagas ur regeringsformens § 4. Två av stånden antogo förslaget såsom vilande till nästa års riksdag. Det avslogs, emedan man inte ansåg nödvändigt att gå längre än till en demonstation för att konungen skulle förstå sin verkliga ställning. I borgareståndet yttrades emellertid i detta sammanhang starka ord: det vore ”besynnerligt” om konungen ensam, d. v. s. ”utan ansvariga rådgivare, t. ex. i sängkammaren” skulle fatta ståndpunkt i regeringsfrågorna. Man måste framtvinga att statsråden i verkligheten svara inför riksdagen. —

Det var den tidens borgare, då ville de ha garantier för folkets frihet, ty de kämpade om makten. Nu vilja de kungligt envälde, ty nu besitta de riket. —

Greve Manderström ansåg sig en gång föranlåten förklara för Louis de Geer, riksdagsordningens skapare:

— Det har ännu aldrig funnits en kung och kommer aldrig att finnas någon, som icke byltat bakom sina konstitutionella rådgivares rygg.49

Det var när Karl XV, mot sina ansvariga ministrars råd, sökte genomföra sin vilja att Sverge med ett krig mot Tyskland skulle ställa sig på Danmarks sida.

År 1883 förklarade konstitutionsutskottet, att ”det bör medgivas att ett grundlagsstadgande angående konungens makt att styra riket i närvarande tid antagligen kommit att i andra ordalag uttryckas”. — Men ”det torde med hänsyn till den utveckling vårt konstitutionella statsskick numer vunnit med skäl kunna påstås att de nödiga garantierna (mot konungens enrådighet) äro att söka mindre i nya ändringar i gällande stadganden rörande regerings-ärendenas beredning och föredragning eller statsrådets sammansättning, då konungen fattar beslut, än uti förhållandet mellan konungen och statsrådet samt rådgivarna inbördes ävensom i regeringens förhållande tilL riksdagen”. —

Där hänvisade man till den moderna parlamentarismen ! Så långt hade utvecklingen kommit — år 1883!

Är det nu sant, att andra kammarens talman velat meddela konungen de folkvalda representanternas mening om sakernas läge, men då blivit avvisad — medan samtidigt d:r Sven Hedin inbjöds till konungen? Är detta sant, då måste man minnas åter några ord av Hans Järta år 1809. Han förklarade, att genom den föreslagna regeringsformen ”bör konungen icke i något fall kunna missledas, bör allmänna rösten icke kunna hindras att genom någon omväg tränga fram till hono m”.

Nu skulle alltså ha kommit ett icke förutsett hinder i vägen — Sven Hedin? Vilken grotesk situation!

Och ännu återstå några svåra frågor att besvara.

Varför har denna kris nu brutit ut? — Man svarar ; emedan försvarsfrågan måste lösas.

Ja, visst måste den frågan lösas! Vi måste ha ett försvar. Men varför drev man då bort den ende man, som hade lösningen i sin hand?

Jag bortser här från socialdemokraternas speciella krav i försvarsfrågan, jag vill endast pröva högerns eget resonemang. Vem minns inte, vilken våg av glädje som gick igenom hela landets borgerliga press efter Staaffs Karlskronatal? Det var ett stort, ett mäktigt tal, förklarades i tydliga ord. Ett starkare försvarsprogram har aldrig ens högern bjudit och kan inte bjuda den dag som är — vill säga med någon utsikt att få det igenom. Staaff åtog sig att föra sitt förslag igenom, och ingen som känner den politiska situationen, kan betvivla att han skulle ha lyckats — om han fått vara i fred.

Invändning: högern skulle ha tagit Staaffs förslag, om däri ingått även ett omedelbart beslut om ökning av övningstiden för infanteriet, men det ville inte Staaff.

— Detta är alltså högerns program. Men Staaff hade på håret vägt av den börda han trodde sig kunna förmå folket att ta emot. Högern rusade besinnings-löst fram och vräkte på ännu en centnertyngd — och alltsammans brast.

Vidare invändning: om högerregeringen nu framlägger Staaffs förslag oförändrat — då måste väl riksdagen godkänna det? Om den inte vill driva en äventyrlig obstruktion av politiska skäl? — Om man ville ha Staaffs förslag oförändrat, varför drev man då bort den man, som ägde riksdagens förtroende i tillräcklig grad att kunna genomföra det? Av personligt hat, kanske!51

Konungens kampregering kan emellertid inte framlägga endast Staaffs oförändrade förslag — ty då har den desavouerat konungen, eller han har desavouerat sig själv, rex regi rebellis som det heter i Fältskärns berättelser. Konungens tal den 6 februari riktade sig just mot Staaffs förslag ifråga om övningstiden. Han yttrade nämligen ordagrant:

— De saknas visserligen ej inom vårt land, som hysa den meningen, att frågan om övningstiden för infanteriet icke nu bör lösas, men jag delar ingalunda denna uppfattning.

Högerns regering måste alltså komma med ännu tyngre bördor än Staaff vågade föreslå. Kan högern förmå folket att ta emot dessa bördor? — Otänkbart! Inte ens bland bondetågets män fanns någon kärlek till den ettåriga värnplikten.

Ytterligare invändning: då skulle den Staaff ska ministären ha stannat kvar, oavsett konungens tal och drivit försvarsfrågan igenom. Omöjligt! Med sina ord hade konungen bundit sig vid ett mot Staaffs förslag riktat orimligt krav, som han förklarat sig icke vilja frångå.

Han yttrade nämligen ordagrant:

— De fordringar på fälthärens slagfärdighet och krigsberedskap, som av sakkunskapen inom Min armé uppställas såsom oeftergivliga, frångår jag icke.

Konungen har härmed avgivit ett ultimatum redan innan förhandlingarna med riksdagen börjat. Han har med andra ord gjort just det, som vår regeringsform avser att skydda oss emot, han har låtit konungamakten inkräkta på folkmaktens beslutanderätt. Om det nämligen är kungsord han har talat och inte vanlig advokatyr, hopsvarvad av en hovpoet.

Två män skola tillsammans fatta ett beslut. Den52

ene börjar förhandlingarna med att säga: detta krav frångår jag icke. — Då har han därmed krossat grundvalen för alla vidare underhandlingar, han har talat maktspråk. Om han nämligen inte är västgöte och lägger prutmån på sina ord.

Nu lär det förhålla sig så, att skatter och andra pålagor inte kommenderas fram här i landet, utan de voteras. Till och med när det gäller rikets försvar. Därom säger vår regeringsform i § 57:

— Svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta utövas av Riksdagen allena.

Och i § 73:

— Inga nya pålagor, utskrivning av manskap, eller av penningar och varor, må hädanefter, utan Riksdagens fria vilja och samtycke, i den ordning förut nämnt är, påbjudas, uppbäras eller fordras.

Skall något beslut kunna fattas av konung och riksdag tillsammans, det må röra vilken fråga som helst, försvarsfrågan, nykterhetsfrågan, kvinnornas rösträtt, sociala reformer, riksstatens reglering, vad som helst — då måste den första förutsättningen vara, att icke en av parterna börjar ö v e r 1 ä g g n i n g e n med ett ultimatum, krossar grundvalen för vidare förhandlingar och talar maktspråk. Därmed omöjliggöres från början allt samarbete, och göres detta, som nu blivit gjort, då måste de ansvariga rådgivarna gå. De hemliga rådgivarna må stiga fram, om de våga, och ta på sig ansvaret för kungamaktens regeringsprogram.

Det kan diskuteras, om konungen inte redan överskridit gränsen för gällande grundlag. I och för sig är bara diskussionen farlig nog, den går fram som en jordbävning genom folket. Men det värsta är*53

att det beror inte längre på konungen, om denna gräns skall definitivt och odisputabelt vara överskriden, det bestämmes av omständigheter, över vilka konungen icke är herre, det avgö-res av folkviljan sådan den får sitt uttryck i valet. Går denna folkvilja konungen emot — då befinner han sig i nödläge långt utanför gränserna för sin befogenhet. Då återstår för honom endast att antingen dra sig tillbaka inom den gamla gränsen — eller att försöka utvidga de gränser för konungamaktens beslutanderätt, som i grundlagen upp-dragits. Den sista utvägen liknar på håret ett farligt äventyr. Det är upprörande, att hemliga rådgivare utsätta den över allt personligt ansvar upphöjde för någonting sådant. Och varför? Endast för att försöka om några månader driva igenom ökningen av infanteriets övningstid, som man måhända om ytterligare några månader hade fått utan denna farliga strid! Var det verkligen så bråttom med den saken? Ja, svara de uppskrämda, kriget står ju för dörren!

— Det är käringsladder, men även om så illa vore? Infanteriets ökade övningstid ger åt hären ett ökat stridsvärde först om åtskilliga år! Och inte ens F-båtarna kunna användas förrän de blivit byggda. Då borde man ha kunnat ge sig tid att om den tunga bördan höra folket i höstens ordinarie val. Men kanske var det obekvämt för högern,

att i höst gå till val på det programmet? Då hade man kanske fått ge svidande löften om sociala och politiska reformer! — Det ser kanske mera lovande ut för högern att gå till val om försvarsfrågan nu, när skrämselagitationen drivits upp till sin höjdpunkt och festruset efter bondetåget ännu ligger kvar i så många sinnen och man falskeligen kan54

ge striden sken av att gälla kungadöme eller omedelbar republik? Kanske det!

Men fråga folket!

Vid Skeppsbrokajen reste sig i nattmörkret Gustav. III :s staty och vände sin stelnade bronshand mot slottet. Den breda Slottsbacken sträckte sig, silvervit i månljus, upp emot Bollhusplatsen med Obelisken, minnesgåvan från Stockholms borgare åt ”frihetshjälten”, som dödades, när han visade sig% vara en vanlig tyrann — historien har sina underliga infall! Människorna ha dock äntligen börjat lägga bort den där dumma vanan att döda politiska motståndare, sedan de lärt sig inse, att röstsedeln är ett vida farligare vapen mot tyrannerna än någonsin dolk och pistol. —

Vid Storkyrkans vägg står i mörka skuggan mäster Olofs staty. Lugn och trygg — sådan han stod mot den uppretade folkmassan, som hälsade honom med ett stenregn, när l^in steg upp i kyrkan för att predika den nya läran. Lugn och trygg — sådan stod han också mot den retade kungen, som ville halshugga honom för att han inte röjde hemligheter från biktstolen. En bra man, en ärlig svensk, ärat vare ditt minne, mäster Olof! —

Några sjömän härja med ett par flickor i mynningen av Bollhusgränd, för resten är allting tyst, hela den gamla staden sover i natten. Månen sänder ner sitt vita ljus över överståthållarens hus, breda, svarta slagskuggor sträcka ut sig på planen — utanför slottet går vaktposten fram och tillbaka med dragen sabel. Ett stilla, knappast märkbart sorl stiger upp från Strömmen, ett sakta brus av rinnande vatten. Men båtarna ligga stilla och sträcka sina nakna master upp mot natthimlens stjärnor.55

Och ligger det inte här i luften ett ännu tystare sorl — skuggor bara av sång och skratt och strängaspel — från Bellmans glada gamla Stockholm. Genast faller över tunga, hårda tankar ett rosenskimmer, och jag känner en doft slå emot mig av gammalt ädelt vin

— valthorn hörs i luften mumla, och sirėner kring mig tumla under Apollons ljud — Ulla Vinblad, kära syster! du är eldig, kvick och yster, var dag så står du brud! —

Ja, det stiger som sång ur min själ, ur ett mörker fyllt av silverljus hör jag bruset av psalmer och klangen av stål och muntra, dansande visor, de likna rosen-guirlanger kring ett mäktigt pansar. Och jag ville ropa i jubel: härligt är folket! Stark och strålande är sagan om de svenske, sagan om de våra, sagan om mitt, mitt folk! Det lever ännu! Nu tågar det fram med fanor, röda som eld, nu sjunger det sånger om arbetets ära och arbetets rätt — ja! Just detta är tecknet på, att det ännu lever, att det ännu äger en friboren ande, fädernas yppersta arv!

VI.

Folkmakt och herremakt.

Om man skulle fördela 10,000 kronor bland 10,000 människor på samma sätt som den privata förmögenheten är fördelad i samhället, så skulle naturligtvis inte var och en av de tiotusen erhålla en krona — nej, över halva antalet människor, i detta fall 5,881 personer, skulle inte få mer än fem öre var! Däremot skulle 13 personer erhålla 192 kronor och tolv öre var! Närmare utförd skulle fördelningen se ut så här:56

1) 13 personer erhålla vardera kronor 192: 92

2) 10 ” ” ” ” 50:20

3) 29 ” ” ” ” 29:72

4) 38 ” ” ” ” 18:40

5) 101 ” ” ” ” 8:84

6) 109 ” ” ” ” 5:22

7) 343 ” ” ” ” 3:09

8) 388 ” ” ” ” 1:75

9) 708 ” ” ” ” 1:26

10) 532 ” ” ” ” 0:77

11) 940 ” ” ” ” 0:45

12) 908 ” ” ” ” 0:24

13) 5,881 ” ” ” ” 0:05

Detta i noggrannaste möjliga överensstämmelse med verkligheten i vårt land, varest ”femöresförmö-genheten” motsvarar förmögenheten under 500 kronor, i vilket läge befinna sig över hälften av de privata förmögenhetsinnehavarna, närmare bestämt 1,221,000 personer (58,81 % av hela antalet), som tillsammans äga 326 miljoner kronor, motsvarande 2,81 % av hela den privata förmögenheten. Det ger åt hela denna massa av människor en medelförmögenhet av 265 kronor pr ”egendomsägare” — en ståtlig summa, en god ekonomisk ryggrad, en underbar styrka i kampen för tillvaron, ej minst mot landets fiender! Hur mycket möbler, husgeråd och sängkläder får man 265 kronor? Hur ser ett sådant hem ut? Ger det åt sin man en känsla av, att han äger något som är värt att med livet försvara?

I denna ekonomiska miljö finna vi alltså en övervägande del av folket, småbönder, torpare, industriarbetare, småhantverkare m. fl.

Siffrorna äro inte hämtade ur någon partiagitato-risk broschyr. De äro hämtade ur ett mycket officiellt, dokument, Finansstatistiska utredningar V. av aktuarie Isidor Flodström. Enligt detta arbete gestaltar sig förmögenhetsfördelningen i vårt land på följande sätt:

Med andra ord: tvåtusen sexhundra tjugo personer i Sverge äga tillsammans över en fjärdedel av den privata förmögenheten, eller närmare tre miljarder kronor !

Hela den privata förmögenheten uppgick till

11,597 miljoner kronor, som på ovan angivna vackra sätt fördelades mellan 2,076,000 privata förmögenhets-ägare, varvid man och hustru räknats under ett, alla personer under 20 år undantagits liksom de 231,000 personer, som ägde skulder över tillgångar.

I sanning vackra siffror! Det tycks, som om Staaff skulle haft goda skäl för att lägga värnskatten på de förmögna — men vilka förtvivlade nödrop upp-

Förmögenhetsgrupp Anta Sammanlagt för- Kr.: mögenhetsbelopp milj. kr.: 1) Under 500 1,221,000 326 2) 500--- 1,000 188,500 258 3) 1,000--- 2,000 195,000 489 4) 2,000--- 3,000 110,500 474 5) 3,000--- 6,000 147,000 1,034 6) 6,000--- 10,000 80,500 789 7) 10,000--- 20,000 71,100 1,231 8) 20,000--- 30,000 22,750 660 9) 30,000--- 60,000 20,950 1,035 10) 60,000---100,000 7,900 810 11) 100,000---200,000 6,050 1,000 12) 200,000---300,000 2,130 582 13) Över 300,000 2,620 2,909stämdes inte dä i högerpressen! Att offra för fosterlandet? Ja, vackra ord, det kan så vara! Men att verkligen offra pengar? Nej — det kan de fattiga få göra!

Den nya regeringen tycks för resten ha haft en särdeles lugnande inverkan på det nödställda storkapitalet

— en värnskatt måste de nog komma med, men med mildhet och omtänksamhet blir den för visso fixerad! Och den viktigaste förutsättningen är förstås att de fattiga offra åt staten sin arbetskraft under minst ett års övningstid.

Värnskatten krävs bara ut undei* tre år, sen tas den fasan bort. Den ökade övningstiden blir däremot inte minskad efter tre år.

Folket har fått offra i alla tider! För 40 år sedan kostade vårt försvar 15 miljoner om året — nu kostar det 85 miljoner, det har sexdubblats under en mansålder. Under samma tid har värnplikten ökats från några veckor till åtta månader. — Nu heter det, att dessa offer äro alldeles på tok för små, vi måste offra mycket, mycket mera! Och de män, för vilka folket hade förtroende, dem kör man bort från regeringen, konungen kommenderar fram dessa nya offer 1 —

Den ekonomiska grundvalen för vårt folk är den sämsta. Vi ha dock sett fattigdomen i vitögat förr, vi svenskar! Vi ha ätit barkbröd i nödår och varit lika friska, starka och glada för det! Märk väl: så länge vi voro ett enda folk, så länge nöden delades av alla och framgången gav möjligheter åt alla! Och när klyftan blev för bred mellan en klassegoistisk rikemanshop och en utsugen massa av fattiga, såsom efter krigen under vår ”storhetstid”, då ingrep en kunglig herre med starka nävar och reducerade skillnaden, han

— Karl XI — klämde efter högadeln och gav hjälp åt59

de många betryckta. Nu ha vi fått vänja oss av med att vänta på hjälp av konungar och höga herrar, vi veta, att av dem ha vi ingenting gott att vänta. Vi äro inte längre ett enda folk i gammaldags idyll med bönder, hantverkare och köpmän, präster och adel och en majestätisk konungsman i toppen. Vi leva i industrialismens tidevarv, vi äro ett proletariserat folk under kapitalets herravälde. Bara i Norrland ha bolagen drivit

18,000 bönder från jord och hem och gård. En dräng har inte stora utsikter att bli bonde eller ens torpare, en arbetare har inte stora utsikter att bli fabriksägare, ungefär lika litet som artilleristen i historien kunde köpa en kanon och bli sin egen! Men förr i världen kunde vilken lönearbetare som helst ha utsikt att bli sin egen — det gav glädje åt arbetet! Numera finns för proletären endast en glädje — stridens glädje: kampen mot privatkapitalismen, mot draken som vaktar livets röda guld och stänger en hel värld ute i mörkret.

Vad öde väntar arbetaren, när han är utsliten och förstörd? — Fattighuset. Kanske inte ens den bittra lönen. Kanske går det honom som det nyligen, mitt under dessa brinnande februaridagar, gått för två gamla orkeslösa äkta makar nere i Skåne. De såldes på auktion åt den minstbjudande. Men de fingo inte ens följas åt i eländet. Deras äktenskap upphävdes i auk-tionslokalen, de inropades av var sin köpare och skilj des isär efter ett liv tillsammans.

Här se vi helvetet öppet.

Prästen i den där församlingen borde stiga upp och visa sig. Om han inte är upptagen av att fara omkring och försöka omvända arbetarna till 1914 års kristendom.C>0

Historien om dessa båda bortauktionerade fattig-hjon gick genom landets press. Den stod att läsa i samma tidning, som vältaligt uppmanade Sverges arbetare att inse, vilket härligt fosterland de ändock hade att försvara.

Snart ska fattigvården — vården! — ersättas med folkpensionering. Det blir i ”lyckliga” fall 125—150 kronor om året att leva på för en gammal, till arbete oförmögen människa. Så långt ha vi kommit på de sociala reformernas väg — men vilka strider har det inte kostat! Vem minns inte hur högern skrek i sina tidningar, att folk skulle inte längre bry sig om att sörja för sin ålderdom, när staten gav dem så feta pensioner! Högern grät av ångest, det var hjärtslitande att se. Det gav en föreställning om hur de reformer ska se ut på andra områden, som högern vill ge oss — när den till slut en gång finner sig av yttersta nöd tvungen. Den gamla högadeln plundrade aldrig folket mer cyniskt än nu de moderna industribaronerna av bolagsadeln, hela den borgerliga uppkomlingshögen. De ha gjort Sverge till ett fattighjonens land, vilket är något annat än den stolta fattigdomens rike. De ha gjort Sverge till ett lungsotens och de övriga proletärsjukdomarnas land, till ett arbetslöshetens land, från vilket alla fly, som bara kunna emigrera, hemlösa som de blivit, uppryckta med roten ur hemmets jord. Nykterhetsrörelsen skulle nu efter så många års arbete börja avsätta sina frukter i form av en genomgripande lagstiftning till alkoholismens bekämpande — nykterhetsarbetet har kastats tillbaka, alkoholkapitalet triumferar och smilar som en nyfrälst åt den nya regeringen, storkapitalets livgarde kring tronen.

Vi ska inte se på de vansinnigt höga hyror, som skapats av jobberiet, och inte heller på trångboddheten61

och allt dess elände, vi ska inte se på den dyrtid, som råder i landet, liksom vore varje år ett nödår, medan massor av livsmedel förstöras, för att inte priserna ska sjunka, vi få inte ens undersöka i vad mån detta tillstånd kan bero på tullsystemet. Vi ska inte tala om svältkrigen med lockouter, svarta listor och vräkningar, under vilka arbetsgivarna få tillfälle att frossa av hämndens vällust — vi ska inte tala om Åkarpslagen och om den ofta nog faktiska omöjligheten för arbetarna att få köpa ett stycke mark för att bygga en egen samlingslokal — ”pöbeln” kan ju samlas på landsvägarna, få arbetarna till svar. Och där samlas också folket — om inte vägarna fridlysas för att hindra ”dräggen” att vara även där. Alltid hemlösa äro vårt lands arbetare, ständigt lika rotlösa i sitt eget fädernesland.

Vi ska inte tala om, att 90,000 barn fingo ingen undervisning alls ännu år 1909, inte ens den ringaste folkskoleundervisning, och att 60,5 % av landets folk-skolebarn erhöllo endast fjärdedelen så många timmars undervisning pr år som det normala måttet! Och ge-nomsnittstypen var: naturkunskap 4 % av tiden, historia 2,5 % av tiden (de hunno väl knappast lära sig namnen på Gustaf II Adolf och Karl XII), välskrivning 8,5 % av tiden (!) och kristendom 35% av tiden! Et cetera, inalles 400 undervis-ningstimmar pr läsår 11, % timmar i veckan. Men inte på långt när halva antalet av barnen fingo ens denna undervisning.

Under år 1912 utgjorde statens anslag för 23,612 elevers undervisning vid rikets högre allmänna läroverk 5,747,278 kronor, eller i runt tal 248 kr. pr lärjunge. Under samma tid utgick i statsanslag till 766,724 lärjungar vid folkskoleanstalterna 11,742,62362

kronor, eller blott 15 kronor 31 öre pr lärjunge. I sin helhet drog en elev vid allmänna läroverken en årskostnad (1910) av kr. 252:25, en elev vid folkskolan (1911) en årskostnad av 52:50.

Då de arbetande klasserna genom sina direkta och indirekta skatter bära upp den allra största delen av statsbudgeten, få de sålunda också till största delen uppbära de högre statsskolor, dit blott de rike, men ej de själva kunna sända sina barn. Och när de rikes barn komma lärda hem och skryta med sin kunskap, sin bildning, sin kultur, då kan den fattige arbetaren med en smula faderlig stolthet höra pojken prata —• så länge han inte vräker ur sig ett alltför enfaldigt hån mot arbetareungdomens okunnighet, då bör den lymmeln hastigt läras veta hut. Att betala för andra kan nog vara roligt, men att göra det medan ens egna barn få svälta, kroppsligen och andligen, det är tortyr

Av den nye ecklesiastikministern ha vi antagligen att vänta lysande reformer på detta område.

Av den nye finansministern ha vi antagligen att vänta en hel del reformer för skattebördornas rättvisa fördelande och dyrtidens avhjälpande.

Av den nye civilministern ha vi antagligen att vänta uppslag till genomgripande sociala reformer, till den vädring i samhället, som Sven Hedin jollrade om mitt uppe i den kungliga punschorgien på restaurant Royal.

Jag gitter inte tala mer om det sociala elände som råder, men det är sannerligen av behovet att här vädras. Men inte med lögnaktigt patriotiskt munväder, och inte med punschångor, nej, inte ens om de åtföljas av tjugo gånger kungssången.63

Den nya regeringen har utlovat stora reformer. Den skall vara abnormt enfaldig, som ett enda ögonblick tror på deras löften. De äro ombud för den samhällsklass, för vilken de rådande förhållandena äro en livsbetingelse. Folkets höjande betyder överklassens kullstörtande. Den nya regeringen kommer inte att höja folket en tum, den kommer i stället att med nya bördor trycka ner det än djupare i eländet. Om den får tillfälle och makt som den har vilja.

Nu säger man till arbetarna: detta land måste ni vara med och försvara! — Och arbetarna svara genast: varför det?

Då börja herrarna med märkbar förlägenhet tala något om vårt gemensamma fosterland — vår gemensamma kultur — våra stora minnen — slaget vid Breitenfeld — slaget vid Narva — Gustaf II Adolf och Karl XII. —

Om man över huvud ska ta det där talet på allvar, så är det endast för att konstatera hur långt utanför

verklighetens levande liv den fosterlandskärlek växer, som är enbart historiskt orienterad. Samme man, som deklamerar, kanske fullt uppriktigt, om våra stora minnen, har inte spår av samhörighetskänsla med sitt eget nu levande folk. Och vi erkänna ingen fosterlandskärlek, som inte gäller Sverge och de svenske i våra dagar. Den som ledsagar oss till kungliga livrust-kammaren eller till kyrkan för att väcka vår försvarsvilja och samtidigt skymfar våra röda fanor med allt vad de representera för oss, den är vår fiende. Yår fosterlandskärlek är orienterad i nutiden, är socialt orienterad, den gäller inte gamla årtal och inte det kungliga hovet med allt dess jolm, den gäller det nu levande svenska folket.84

Arbetarna fråga sålunda allt jämt: varför ska vi försvara det här landet? — De fråga inte utan rätt, herrarna må sedan tala aldrig så vackert om att man inte ska fråga varför — när det gäller fosterlandet. Låt oss se den moralen någon gång i handling, ärade herrar! Det har alltid stått i er makt och ni har aldrig använt er av den! — Vem är det i stället, som har lärt oss att ständigt fråga efter påtaglig valuta? Vem är det, som har lärt oss, att väga alla värden med materiella vikter? Vem är det, som infört den amerikanska vördnaden för pengar som enda mätare för människovärdet? Vem är det, som lärt oss praktisk materialism? — Överklassen! Kapitalismen och industrialismen!

Det tjänar till ingenting att framhålla hur oförnuftigt det är att göra sig fosterlandslös — lika oförnuftigt som att i desperat anarkism förstöra produktionsmedlen i stället för att socialisera dem. Den renodlade försvarsnihilismen är ett njutningsmedel, ett andligt berusningsmedel för den ägendomslöse kroppsarbetaren på så sätt, att den ger åt honom en möjlighet att under uppenbara lustsensationer reagera på de sociala missförhållandena. Den ger uttryck åt känslan av triumf att mitt i eländet dock vara en oumbärlig man; han tar all gammal skada igen, när han säger nej åt den begärda hjälpen för det allmänna bästa. Han är dock inte mer än människa! Han skall aldrig upphöra att lystra till förbannelserna över mili-tarismen och att frossa av bitterhet och sarkasmer mot det nationella försvaret — så länge han själv är rotlös inom nationen.

Säg honom, att han har ett land att försvara, och han ska genast replikera, att han äger inte mer än han kan stoppa i sin kappsäck, när han ger sig i väg. —65

Säg honom, att det behövs ett försvar, emedan fienden när som helst kan vara över oss, oeh han skall svara: vilken fiende? Jag har ingen fiende! Jag har endast bröder av proletariatet i alla land! Behöver herr kapitalisten försvara sig mot Ryssland, så var så god, jag ska inte hindra honom, men han får slåss utan mig. Om jag inte rent av hjälper min ryske broder, ty han är min vän — men den svenske kapitalisten och den svenske strejkbrytaren är min fiende. — Säg honom, att vi kunna försvara oss om vi vilja, och han ska svara med ett regn av speglosor: försvara oss med Tapperheten på grund! Det stora Ryssland kan när som helst stoppa det lilla Sverge i byxfickan! — O. s. v.

Det är ofrånkomligt.

Och det är inte oberättigat. Ty under alla dessa -enkla talesätt ligger dock den outtömliga fond av idealitet, som driver honom hän mot den internationella socialdemokratins framtidsmål: fullständig avväpning över hela världen. Ingen makt på jorden kan hindra honom att sträva därhän, så länge han ännu äger en gnista av idealitet i sin levande ande.

Men vi stå i den bistra nutiden och inte omedelbart inför framtidsmålen. Kriget kan komma över oss — och var ha vi då arbetarna? Det vittnar om en oerhörd brist på folkpsykologisk blick hos högern, att som för-svarsagitatorer skicka ut — officerare eller unga, övermaga pojkar! Med sitt uppträdande, med sin blotta åsyn, tända de genast den fientliga elden i arbetarepublikens känslovärld: därhän har det nu gått!

— högern är ängslig! — kapitalisterna behöver oss nu och ber oss! — nej, ni jäklar! aldrig i livet gå vi med er!

Sedan behövs det bara, att någon av de välkända antimilitaristiska talarae börjar låta speglosorna regna

över militarismen. Han får genast klang i alla dolda strängar hos publiken, jublet bryter löst och känslorna storma

upp mot extas.

Så ha försvarsvännerna sått ut med fulla händer åt alla sidor — försvarsnihilism!

I detta ligger en obestridlig fara, inte blott för landet, men även för arbetarerörelsen, för arbetarnas egen strävan mot ljus och frihet — den stolta byggnaden blir utan brandförsäkring.

Vad kan göras mot detta? Det finns bara ett sätt: låt folket få starka, reella motiv att avstå från nihilismens berusningsmedel! Förhindra inte deras vilja att slå rot i landet! Med andra ord: ge de ägen-domslösa någon egen del i landet och dess kultur att älska, ära och försvara! Då komma de med liv och lust. Den svenske arbetaren har inga naturliga anlag att bli Tolstoyan. Om någon slår honom på den ena kinden, blir han blixt förbannad och slår igen som en hel karl. Han bryr sig inte om att tigga stryk även på den andra sidan.

Men han skall aldrig upphöra att vaka över, att de internationella fredsgarantierna byggas upp allt starkare, till dess han med lugn kan säga en dag: nu slopa vi vår sista pansarbåt och bryta sönder vårt sista gevär, nu behövs inte längre detta väsen! —

Jag säger alltså inte, att arbetaren inte har något fosterland. Det ha de, antingen de vilja eller inte, redan av det enkla skälet, att de inte kunna komma härifrån. En man kan flytta bort, en familj kan emigrera, men ett helt folk kan inte vandra ut till främmande land

— de skulle där behandlas som en påkommen ohyra, och de skulle göra livet omöjligt för det nya landets infödda arbetare, som i hast skulle få en miljon nyaI

67

konkurrenter om arbetet. Just därför måste de stanna där de äro, och de måste själva se till, att de göra livet drägligt åt sig här hemma. Vad de steg för steg kunna erövra åt sig i den sociala kampen, måste de se till att de kunna behålla. Hur eländigt det än må vara här hemma, det är dock värre i åtskilliga andra land, exempelvis i Ryssland. Allt ont är möjligt, vi leva inte i paradiset, även ett krig är möjligt, i alla händelser inte omöjligt. För detta måste arbetarna rusta sig, likaväl som för den sociala kampen. De måste se till att de ha vapen, lika väl som de måste se till att de ha fackföreningar och politiska organisationer.

Men vad som här skall fälla utslaget är inte den militära sakkunskapen. Den känna vi till! Den slukar allt vad till livet hörer och blir ändå aldrig mättad. Om man lägger en man platt under en hög av kanoner, gevär och sablar, så kan han emellertid inte försvara sig, inte mer än om han vore fullständigt vapenlös. Han måste utrusta sig så, att han kan röra sig med hela sin styrka. Dit hör även, att man inte ska låta honom svälta eller frysa ihjäl, inte lämna honom hemlös på landsvägen, inte behandla honom som ett själlöst djur — ty då har man ingen rätt att av honom begära mer fosterlandskärlek än man begär av ett själlöst djur.

Vi hade här i landet en samling män, som skulle föreslå en lösning av vår svåra försvarsfråga. De skulle avgöra tillsammans med den militära sakkunskapen, hur mycket folket kunde beväpna sig för att med bibehållande av hela sin fulla styrka vinna ett så kraftigt försvar som möjligt. Märk väl: de voro färdiga med sitt betydelsefulla arbete så när som på ännu några veckor

— då drog man marken undan deras fötter och lät08

dem falla, då kommenderade man: inga undersökningar! vad den militära sakkunskapen begär, det är ett krav som ej kan frångås! —

Och jag säger: de som bära ansvaret för att denna gärning blev gjord, de ha på sitt samvete en förbrytelse mot vårt folk och mot det fosterland, om vilket de mycket tala. Förbrytelsen är stor i den mån faran för ett krig är stor!

Ty det står fast och kan ej rubbas: försvarsfrågan måste lösas med folket, och den måste lösas av män, som äga folkets förtroende och som äga det, emedan de blivit prövade och visat sig förtjäna detta förtroende.

De förhållanden, under vilka arbetarna leva, äro så eländigt usla, de bördor man nu vill lägga på dem, äro så vansinnigt tunga, att ingen främling kan förmå dem att ta emot och bära. Endast de män, som arbetarna känna

sedan gammal, kunna göra detta. Endast de män, som ständigt strida med hela sin själ och hela sin kraft för att ge åt arbetarna något att älska och värdera, de, vilkas kamp för detta vi dagligen kunna se och bevittna, de och inga andra ha rätt att fordra gehör hos arbetarna.

Det lyckas inte för några kringresande provryttare i försvarsfrågan, det lyckas inte för några officerare, som med hycklad folklig söndagsfromhet tala vackra ord till arbetarna, för att håna dem och skymfa dem bakom ryggen. Det lyckas inte för hela den överklass, vars cyniska hat mot det arbetande folket slår ut som en vämjelig stank av allt vad de därom säga eller göra.

Det är ett av de mest uppenbara karaktärsdragen hos vår tid, att arbetarna, förnämligast de unga, mål-69

medvetet och med oböjlig energi sträva efter kunskaper, bildning, kultur — medan samtidigt hos överklassen blottas en andens råhet, som är skrämmande i all sin ohyggliga nakenhet. Hur ha dessa privilegierade människor begagnat sina företrädesrättigheter i fråga om ekonomi och i fråga om kultur?

D :r Sven Hedin, den förkroppsligade fiendemakten för arbetarna, blir inbjuden att tala för dem. Han mottages urbant, till och med gemytligt, jovialiskt; han avtackas med rungande applåder, de grova männen bland publiken grina gott åt honom, de nicka åt varandra: en jäkla karl, den där Hedin, men han är trevlig att höra på! — Arbetarna ha lärt sig självbehärskning och aktning för motståndares person.

överklasspöbeln tål inte att någon sitter, när det faller dem in att sjunga kungssången, de överfalla med skrän och de råaste tillmälen och kroppslig misshandel den som i dagens frågor hyser en annan uppfattning än de själva. De ha ännu inte lärt sig den elementäraste självbehärskning.

För något år sedan höll unghögern ett agitations-möte mot kvinnans rösträtt. Den bildade ungdomen uppförde sig som fullfjädrade ligister mot några närvarande rösträttskvinnor. överklasspöbeln har ännu inte lärt sig den elementäraste aktning för en motståndares person — och naturligtvis allra minst för kvinnan, som dessa halvmogna glopar betrakta som något slags förnöjelsedjur — och därutöver ingenting att allvarligt respektera.

Snyggt folk, i sanning! De ha väl använt de bild-ningsmöjligheter, som staten givit dem på de fattigas bekostnad!

För den, som vill studera överklassens psykologi renodlad, kan intet dokument vara värdefullare än tid-70

ningen Nya Dagligt Allehanda i Stockholm. Jag tänker naturligtvis då inte på de artiklar, som yrkesmässigt författas av tidningens egna medarbetare, men desto mer på de ”röster från den tänkande allmänheten” — vilket cenakelspråk! — som där komma till tals alltjämt. Där ligger överklassens ande blottad och naken. Där tränges om varandra den senile gubbens dreglande cynismer, den nykonfirmerade pojkvalpens gymnasistglosor; det dästa flabbskrattet från uppkomlings-brackor, som ännu inte trampat ut träskorna, det virriga pjollret från små kvinnor, som utomordentligt verkningsfullt motivera högerns motvilja mot att låta kvinnor syssla med politik. Där framläggas ämbetsmannens snustorra begrepp om tingen och den drumlige knektens kasärnkvickhet — där ser man stiga upp inför sig hela den bördens, bildningens och förmögenhetens aristokrati, som anger tonen inom överklassen i nådens år 1914.

Alla äro naturligtvis eniga om, att här gäller det Sverge, här gäller det att rädda fosterlandet från lands-förrädarna, här gäller det att rycka upp med roten de liberala och socialdemokratiska giftplantorna, som gödas av det ryska guldet.

Och sist, som kronan på verket, kommer Cajus Marcius Coriolanus, den gamle romaren, som av sårad stolthet och egenkärlek begick högförräderi mot Rom, gick över till fienden och förde vapen och ”avog sköld” mot sitt fädernesland.

Det kan vara skönt att höra en vred man tala. Det kan vara befriande att se en stark man slå. Men då ska det vara en man, inte en käring i byxångest.

Där kommer han, blöt av tårar för Sverges skull, Coriolanus, med ett stulet brev i handen — alldeles som en vanlig betjäntslusk, hungrig på drickspengar,71

sedan han utfört tjuvbragden till husbondens nytta och glädje. Han gör sina uttalanden om oppositionspartiernas landsförräderi! Och han gör det under den imponerande rubriken: uttalanden av sakkunniga i tidens frågor! — Ja, han bör vara sakkunnig i fråga om landsförräderi, den gode Cajus Marcius Co-riolanus! —

Överklassen har förut inte befattat sig just så mycket med den politiska kampen. Den har överlåtit sådant åt byråkratien och åt de underordnade myndigheterna, för att själv få ägna sig åt angenämare sysselsättningar. Nu komma de yrvakna tumlande allihop.

Men, ärade damer och herrar, varför kungssången? Yarför dessa rop: leve konungen?

Ha ni redan glömt så roligt ni h^de bara för några år sedan åt Sven Lidmans roman om ”dynastien Bernadotte”? Ha ni glömt, hur ni frossade av underlöjt-nantsromantik och knektsmädelser mot gamle kung Oscar, som skulle mördas av en liten löjtnant, emedan han inte ville krig mot Norge?

”Huset Ponte-Corvo — Ponte-Corvetterna — Anckarström var ju i alla fall ledd av hederliga be-vekelsegrunder — För herrskapet Bernadotte existerade inte Sverge och dess ära, för dem fanns endast deras små privata familjeintressen — ty de voro inte konungar med guds nåde, symboler och borna ledare av folkviljan, de voro små expeditionschefer och som alla ämbetsmän avsättliga för fel och försummelser — En sömnig operettmonark är det mot vilken han vill rikta det dödande vapnet — en farsfigur är det han mätt med den sårade fosterlandskänslans tragiska mått” — och därför orkade inte herr Lidman låta sin löjtnant mörda kungen, han orkade bara smäda ”herrskapet Bernadotte”!72

Det är endast ett par år sedan vår förnäma överklass njöt av denna bok som man njuter av ett ädelt rus — och nu har den ombytliga pöbelgunsten slagit om, nu ropas tjugufaldigt leve för ”herrskapet Berna-dotte”! Ty nu vill kungen äntligen kommendera sitt folk på knektfason.

Men kommer inte Sven Lidman snart med en liten hyllningsdikt till ”herrskapet Bernadotte”? Yarför så blyg, unge man? Friskt mod — fram med grannlåten, bara!

Det finns dock ingen möjlighet att ta en sådan överklass på allvar, att ha någon respekt eller aktning för deras känslor, deras s. k. fosterlandskärlek och deras s. k. trohet mot konungen. Allra minst, när de med vördnadsfull dallring i rösten repetera för varandra de granna orden: Från tider så fjärran, att de

höljas i sagans dunkel, har detta rikes byggnad vilat på grundvalen av det fast och orubbligt sammangjutna förtroendet mellan konung och folk. —

Vilken humbug! Vilket äckel!

Naturligtvis finns det även män av annat slag inom överklassen och högerpartiet, män vilkas ärliga vilja och verkliga kärlek till land och folk äro höjda över allt tvivel, även om de kämpa för sina ideal inom de reaktionäres led. De utgöra säkerligen det stora flertalet — vi stode annars inför en katastrof. Men makten till och med inom det egna partiet har ju glidit ur deras händer, de kunna inte göra sig hörda ens av sina egna. Hur mycket mindre då av arbetarna, av det fattiga folket, vilkas livsintressen de under så många år så ihärdigt varit med om att klubba ner! De ha sannerligen försuttit fa-talierna. Det är tragiskt att se och höra deras ångest nu, de ha onda samveten, inte så mycket på sina egna73

som desto mer på sina skränande kamraters vägnar. De känna måhända bäst, vilken social och politisk okunnighet, vilket falskt patos och vilken samvetslös även-tyrarejargon, som nu anger tonen inom den av modern företagareanda besjälade överklassen.

Hur maktlösa stå de där inte nu, dessa gamla ärliga män! De vända sig i sin nöd till folket, de ropa:

Se ni inte faran, människor! Yi måste offra allt åt vårt försvar! — Men de tala inte ens samma språk som sina åhörare, om folkets liv och tankevärld veta de platt intet. De komma med en sorts konstgjord folklig vältalighet, anpassad efter vad de inbilla sig vara ' ”det lägre folkets” fattningsförmåga. Men vi ha aldrig förstått annat än levande ord! Och något annat vilja vi heller inte höra i landets livsfrågor.

Man lyssnar till dem med stigande misstänksamhet, allra mest när de i feberaktig iver börja utlova stora, stora sociala reformer! Och vilka reformer! De likna alla den tallrik soppa, varmed välgörenhetsdamer tro sig kunna lösa den sociala frågan och mätta ett hungrande folk.

Ja, nu regna här löften om reformer över det från samhället utestängda folket. Hör bara på Sven Hedin

— vill säga när han talar på arbetaremöten. Men vem svarar för att löftena verkligen infrias, för en gångs skull? Alla dessa växlar, som i nödens stund ställas ut

— var ska de en gång diskonteras? Inte blir det hos den nya regeringen, Stockholms enskilda banks avdelningskontor i kanslihuset. Det lurar man oss inte att tro på.

Man ska inte utan vidare förkasta goda ord och löften, heter det, men den satsen gäller inte alltid och obetingat. Den gäller inte om Danaernas gåvor, de som komma ur falska hjärtan. Och de män, som nu äga makten bland de konservative, ha inte förtjänat, att74

en ärlig man går i borgen för deras politiska utfästelser.

I sin år 1892 utgivna lilla skrift, Materialismen i skönlitteraturen, karaktäriserar Ola Hansson den bildade ungdomen på 80-talet sålunda:

— Den studerande ungdomen framvisade även s i n variant av storstädernas ”Streber” och ”struggle-for-lifer”; den tjuguårige ynglingen, som kunde konsten att simplifiera livet med dess konflikter och hela innehåll till examensläsning och som hade överlägsenhet och god smak tillräckligt att bekänna sig och handla som egoist. Och denna typ blev småningom huvudtypen. De blidare anlagda naturerna skämdes över sig själva, som voro de behäftade med ett hemligt lyte; det blev god ton att vara grov, i sätt, i ord, i tankar, i skrift; allt som gör ungdomen till ungdom misskrediterades, överspottades, förlöjligades, sattes i gapstock och kläddes i narrkåpa — allt: livsglädjen, entusiasmen, kärleken till kvinnan, poesien, drömmarna. —

I denna atmosfär ha de vuxit upp, de som nu ha makten. Den nya generationen har givit en makalös utveckling åt fädernas traditioner.

Den marxistiska historieuppfattningen konstaterar materialismen, nämligen att de ekonomiska faktorerna i sista hand besegra alla ideologier och karaktärisera utvecklingen inom samhället; socialismen skulle därför omgestalta samhällets ekonomiska grund; först sedan detta var gjort kunde överbyggnaden av ädlare idéer resas mot höjden. Våra dagars nyhöger nöjer sig inte med att konstatera materialismen, nej, den upphöjer den till högsta värde, till rättesnöre för sitt liv och till mål för alla sina drömmar — nämligen den materialism, den tarvliga materialism, sommördar alla idéer och söker fastlåsa all utveckling vid status quo.

— Visst fan kan arbetarna ha rätt, men vi måste på vår sida försvara våra intressen med alla medel, som stå till vårt förfogande!

Det är deras sociala program, rensat från alla utsmyckningar och förskönande fraser.

För den enskilde individen gäller det bara att komma fram i livet med amerikansk fart, komma sig upp till högre ekonomisk nivå, utan att sky några medel. Amerikansk smartness är lösen — den amerikanska, gossaktiga ridderligheten skänker man efter. En genomsnittsindivid av nyhögerns typ påminner med sina armbågsfasoner och sin intellektuella drumlighot snarast om en söndagsklädd bonddräng, tjockhudad, oemottaglig för ideella påverkningar, utomordentligt känslig för egna materiella fördelar och genomträngd av råhet som av ett religiöst patos.

Han kallar sig gärna realist, realpolitiker, den käre gossen!

Det ideal, han söker efterlikna i alla sina gärningar, är en streber som lyckas. Det är den spegel, han sätter upp för sig själv och för alla andra. Med vilken förtjusande naivitet vänder han sig inte till socialdemokraterna, pekande på generalstrejksagitatorn, ministern och arbetarefienden Briand i Frankrike! — Det vore en man för er att efterlikna! skriker han, hänförd i åskådningen av sin själafrände. Tänk, Briand! Vilken man! Han kom sig upp i

samhället! Han klev på arbetarnas axlar, han bedrog sina gamla vänner, han förrådde dem; när han nått höjderna, sände han ut militär mot arbetarna och krossade deras lönerörelse! Om de svenska socialistledarna ändå vore sådana! Då kunde man ju ha någon aktning för dem!76

— De kapitalistiska företagarna kunna inte neka sin beundran åt den politiske börsjobbaren, som lyckats göra en god affär.

De förslå ju heller inte att klä ut sig i vackra fraser. De äro svåra fosterländska i orden. Naturligtvis är det historisk fosterlandskärlek de idka. Den kostar minst. Den ger mest valuta åt egoismen. Man dyrkar våra stora minnen, vår storhetstid, våra stora, enväldiga konungar. Man släpper i våra dagar ut tanken:

— Det är ju den eländiga Folkviljan, som regerar. Vi leva ju i en ny Frihetstid! Den måste avbrytas, till landets frälsning. Låt oss göra ett nytt 1772 — ett nytt 1789! Konungamaktens renässans — där ha vi det levande, fruktbärande ordet! Ner med Folkviljan! Tärningen är kastad — låtom oss gå över Rubicon!

Det är vämjeligt att se dessa cyniska matfriare gripa med råa nävar efter folkets ädlaste klenod, vår konstitutionella frihet, sådan den formats ut efter många hundra års strider mot den fördärvbringande, personliga kungamakten. De, som nu drömma om statskupp och kungligt envälde på militärens stöd, de rikta sina hemliga tankar förnämligast mot de nya möjligheter, som därigenom öppna sig att betvinga folkets självständighet och krossa arbetarnas motstånd mot kapitalismens utplundringssystem. Det är den glupande klassegoismen hos bourgeoisien, som här söker sig fram i nya former, tenderande att likna stormännens liv- och halsrätt över de underlydande under feodaltiden. Nyhögerns tankegång nu påminner om vad ficktjuven i en gammal anekdot sade åt sitt offer: Stå still, bara, annars måste jag be polisen komma och hålla i dig!

Den akademiska unghögern har gjort en ny religion om det mystiska Riket som självändamål; en77

statsteologi som vilar på konungamaktens renässans. Konungen ser bäst på sin upphöjda plats vad allas välfärd kräver, därför måste hans vilja ske, även emot folkets vilja. — Det är ju Karl XI:s envälde man drömmer om! Kungen skall förklara för oss myndiga män av folket hur allas intressen ska tillgodoses! Det är det modärnaste idealet! Men i verkligheten formar sig denna vackra bild till det råa brackväldets renässans.

Låt så vara att konung Gustaf V i dessa dagar för många ter sig som en ur sagan levandegjord gestalt av gammal svenskmannakraft och klokhet, — Men vem garanterar, att inte spiran en gång kommer i svagare händer? Vem garanterar, att inte på tronen en gång kommer en furste, som allernådigast behagar vara idiot? Sådant lär ju ska kunna inträffa. Vem ska då utöva konungens stora makt? Gunstlingarna, de hemliga rådgivarna! Det är ju tydligt, att inte ens den mest själsstarke konung, inte ens Gustaf V, kan frigöra sig från sidoinflytelser. Konungamaktens renässans betyder helt enkelt: örontasslarnas renässans, ökad makt åt de hemliga, oansvariga rådgivarna.

Även socialdemokraterna vilja en stark statsmakt, men utövad av folket självt, icke av en ensam man, utsatt för alla dolda privata intressens tillskyndelser. En konstitutionell monark kommer alltid att bli ett onaturligt mellanting mellan envåldshärskaren och den folkvalde riksföreståndaren. Vi föredra det senare alternativet för vår framtidsstat, Republiken är dock ingen dödande pest. Vi ha miljoner anförvanter, som redan trivas gott under denna författningsform i Amerika. — Men vad är det för intellektuell tarvlighet, som driver högern att betrakta detta resonemang som ”högmålsbrott” och”stämplingar mot rikets säkerhet”? Som om de själva ett enda ögonblick trodde, att socialdemokraterna nu skulle med vapen i hand söka fördriva Gustav V! Vi försvara oss nu med röstsedeln mot konungamaktens ådagalagda vilja att inkräkta på folkmaktens beslutanderätt. Det är hela historien.

Det tjänar ingenting till att säga, att den gamla, förnäma högern inte gillar sina partikamraters nya kampmetoder. Makten har glidit dem ur händerna. Den som vill studera överklassens psykologi i sina mest utpräglade drag just nu, den kan lugnt lägga hela den sansade, respektabla högerpressen åt sidan och ägna sin uppmärksamhet åt allmänheten frivilliga medarbetareskap i Nya Dagligt Allehanda. Där samlas oskattbara kulturdokument.

I själva verket har högern aldrig kunnat smälta nederlaget vid 1911 års val. Den utlovade en saklig opposition — vi se det nu. Inga smädelser, idel saklighet!

Högern började genast regera med hemliga rådgivare, som listade sig in i slottet bakvägen. Den liberala ministären skulle naturligtvis fällas — om inte förr så på försvarsfrågan. Den ”sakliga oppositionen” mot Jakob Larsson började. Försvarsberedningarna arbetade långsamt, men äntligen kom då Staaff. Oeh det befanns, att han hade ett utomordentligt starkt program! Det var som fan alldeles! Men där fanns ju, gudskelov, fel, nu skulle han fällas! Bondetåget kördes fram, men schack spelas inte bara med bönder, även kungen blottades.

Och Staaff gick.

Vem löser nu vår försvarsfråga?

Kanske de herrar ”kulturradikaler”, som över79

hela linjen anammat högerns nya kungliga evangelium, skulle kunna svara på det? Det var för att rädda försvarsfrågan herrarna övergåvo sina gamla platser i oppositionens leder. Som om ni inte skulle kunnat» känna igen den gamla bolagsadeln, industririddarna och storkapitalisterna, när de kommo i nya kapprockar, utklädda till fosterländska försvarsvänner! Åt dem ge ni nu ert stöd — sedan de för sina klassintressens bevarande skjutit hela försvarsfrågan åt sidan och öppnat kamp om konungamaktens renässans! Vem ger oss nu med folket det försvar ni ville rädda?

Vi måste ha ett försvar, sägs det, även mot folkets vilja.

Försöka duger ju!

Men arbetarna samla sina bataljoner till kamp mot den herremakt, som åter tågar emot dem. Under nya fanor och fälttecken — men annars samma herremakt, som alltid mött upp i alla strider mot folket.

Den svartnade, i trasor klädda arbetarehären! Hur många bataljer har den inte prövat! Den har lärt sig krigskonsten på otaliga slagfält här hemma. Den har lärt sig självbehärskning, disciplin och tillit till den egna kraften allenast. Och den har lärt sig, att däri ligger det enda värnet mot kapitalismens herravälde, järnhälens förbannade regemente!

Ty det är mot den makten striden står nu som alltid. Högern söker återvinna nu vad den förlorade i valen 1911. Med hets och skrämselagitation, med en smutsflod av lögner om att ”ryska flottan ligger utanför Stockholm” och att ”kriget ska börja i nästa vecka”, och med det smygande lömska talet om lands-80

förräderi och ryska mutor åt folkpartiernas ledare, med alla medel, även de farligaste och mest samvetslösa, söker man jaga skräck i folket och driva dem åter i högerns armar, sökande där sitt fasta försvar.

Man tvingas misstänka, att det var därför liberalerna inte fingo lösa försvarsfrågan, den skulle lösas av högern, ty på den frågan skulle högern vinna sin seger över oppositionen. Därför drevs Staaff bort, när han kom med ett starkt försvarsprogram, därför drogs marken undan försvarsberedningarna, när deras arbete började bli färdigt. Högern måste behålla försvarsfrågan olöst, annars hade de inte något bete att fiska med i grumligt vatten. Att komma bara med ökad övningstid för infanteriet, sedan Staaff fört igenom sitt stora program — det gjorde sig inte riktigt bra!

Men folket vet vad striden gäller, arbetarna ska för sin del ge högerpartiets politiska äventyrare det svar de förtjäna! Med röstsedeln i näven gå de socialdemokratiska väljarna man ur huse den dag det gäller att klart och tydligt besvara den nya regeringens frågor till valmännen:

— Skall försvaret ordnas så som folket bestämmer genom sina förtroendemän och representanter? Eller skall det ordnas så som den om ättliga militära sakkunskapen kräver? — Skall konungamakten utvidgas på folkmaktens bekostnad? Eller skall folket vara herre i sitt eget hus?

Det är denna fråga det gäller att besvara vid instundande val. Res dig, folk! Res dig till kamp för din frihet!

*